

בס"ד. שיחת אור ליום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשכ"ז.

בלתי מוגה

א. ישנו הלשון הידוע והמנהג הידוע ש"פותחין בדבר מלכות"¹ — "מאן מלכי רבנן"².

ובנדרו"ד, כשמדובר אודות התוועדות של י"ט כסלו, יום הגאולה של רבינו הזקן, בעל התניא והשלחן-ערוך, שמסר נפשו על הפצת התורה בכלל, הן פנימיות התורה, תניא, והן נגלה דתורה, שלחן-ערוך, ובמיוחד בנוגע לענין שאודותיו ה' הקטרוג למעלה, ובדרך ממילא נמשך גם הקטרוג למטה³, ואח"כ גם הגאולה, שהי' בעיקר בנוגע להפצת פנימיות התורה, תורת החסידות — הרי בזמן זה מתאים שתהי' הפתיחה בדבר מלכות במאמר-פתגם ("א וואָרט") של רבינו הזקן.

ובזה גופא (שהרי ישנם כמה וכמה מאמרים ופתגמים של רבינו הזקן, בשטחים שונים ובאופנים שונים) ישנו "דבר מלכות" שקשור עם הגאולה — שזוהי אגרת הקודש ד"ה קטנתי שכתבה רבינו הזקן "אחר ביאתו מפ"ב" (כפי שצויין בתחלתה), שנדפסה באגה"ק שבספר התניא⁴.

ב. באגה"ק זו עומד רבינו הזקן, בעל השמחה והגאולה, על הפסוק⁵ "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך", ולומד מזה "דבר בעתו" — ש"בכל חסד וחסד שהקב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד", שזוהו הענין ד"קטנתי" (ולא כמו בלעזו⁶, ש"כל שהחסד גדול הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו").

ומזה מסיק בנוגע למעשה — "לבלתי רום לבכם מאחיהם כו'" (אלו שלא היו עדיין במעמד ומצב שיהיו שמחים על הגאולה, ואפילו אלו שהיו בתנועה הפכית), אלא להתייחס אליהם "במדת אמת ליעקב", לקרבם כו', "וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו'".
עד כאן תוכן האגה"ק.

ג. כאשר רבינו הזקן מעתיק את הפסוק בהתחלת האגה"ק — אינו

(1) ראה סה"ש תש"ח ע' 244. וש"נ.
 (2) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג, רנג, ב.
 (3) ברע"מ).
 (4) ס"ב.
 (5) ראה בית רבי ח"א רפט"ז בהערה ב.
 וראה גם שיחת י"ט כסלו דאשתקד ס"ז (תו"מ חמ"ה ע' 216). וש"נ.
 (5) וישלח לב, יא.

מעתיק את הפסוק כולו, אלא רק את התיבות "קטנתי מכל החסדים ומכל", ומוסיף "גו" (או כפי שנדפס בטעות: "כו").

ולכאורה אינו מובן — דממה נפשך: אם נוגע כאן הן ענין החסדים והן ענין האמת, ה' רבינו הזקן צריך להעתיק גם תיבת "האמת"; ואם נוגע כאן רק ענין החסדים (כהפירוש הפשוט באגה"ק שמדבר אודות החסד שהקב"ה עושה לאדם), ואילו אמת אינו נוגע לענינו — ה' רבינו הזקן צריך להעתיק רק את חלק הפסוק "קטנתי מכל החסדים", ולסיים בתיבת "גו", ע"פ הכלל ש"כל פסוקא דלא פסקי משה אנן לא פסקינן ליה"⁸, שלכן "נוהגין רז"ל כשמביאין פסוק ואינם משלימים אותו, כותבים וגומר"⁹, אבל לא להוסיף תיבת "ומכל", שהיא התחלת הענין השני — "ומכל האמת"?

ד. ויובן בהקדם החילוק בין "כל החסדים" ל"כל האמת":

"כל האמת" הם גם חסדים, אלא ש"חסדים" סתם הם הטובות שעשה הקב"ה אע"פ שלא הבטיח, ואילו "אמת" הם החסדים שהוצרך הקב"ה לעשות מצד מדת האמת, לעמוד בדיבורו שהבטיח לעשות החסד, כמ"ש רש"י בפירוש "ומכל האמת", "אמתת דברך .. כל ההבטחות שהבטחתי".

[וזהו גם מה שהקשה הרמב"ן על אונקלוס "שתרגם מכל חסדין ומכל טבוון, והוא רגיל לתרגם חסד ואמת טיבו וקשוט"].

ומזה מובן, שאצל יעקב היו שני הענינים — "מכל החסדים ומכל האמת" — שהרי מצינו בכתוב כמה הבטחות שהקב"ה הבטיח ליעקב, כמ"ש¹⁰ "ואתה אמרת היטב איטיב עמך", וכמו"כ עשה הקב"ה עמו כמה חסדים שלא הבטיח עליהם; משא"כ כאשר רבינו הזקן מביא ענין זה בנוגע לחסדים שהיו בגאולה די"ט כסלו — הרי כיון שאז לא היו הבטחות מיוחדות, אזי מתאים רק חלקו הראשון של הפסוק: "קטנתי מכל החסדים", ולכן לא מזכיר רבינו הזקן את ענין "האמת".

אבל עפ"י נשאר עדיין השאלה — שלא ה' לו להזכיר גם תיבת "ומכל"?

אך הענין הוא — שלאמיתתו של דבר יש הבטחה לכל אחד

(8) תענית כז, ב. וש"נ.

(9) תשבי ערך גמר.

(10) שם, יג.

(6) ראה גם ב"לוח התיקון" לתניא אגרת

התשובה בכמה מקומות.

(7) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 280 הערה

מישראל, שאם רק ילך בדרך התורה והמצוה, "בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם"¹¹, אזי ימשכו כל ברכותיו של הקב"ה.

ואם הדברים אמורים בנוגע לכל אחד מישראל שהולך בדרך התורה והמצוה — הרי עאכ"כ בנוגע ליהודי שנמצא במעמד ומצב שלא שייך שתתערב אצלו איזו פני':

איתא בגמרא¹²: "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי בני וכו'" (ש"מתכוין אף להנאת עצמו"), שבאופן כזה יכול להיות לפעמים שלא תתקיים ההבטחה;

משא"כ אצל נשיא ישראל, ובפרט כשמוסר נפשו (לא בשביל לימוד התורה לעצמו, שהרי על זה לא היתה התנגדות, אלא) עבור הפצת המעיינות באופן שיגיעו גם ב"חוצה" — לא שייך שיהיו פניות של הנאת עצמו, שהרי אדרבה: עליו להתנתק ("אֶפְרַיִם זִיךְ") מהלימוד לעצמו שיכול להיות בעמקות הכי גדולה, ולהתחיל ללמוד תורה בכלל ופנימיות התורה בפרט עם יהודי שנמצא ב"חוצה", שאי אפשר ללמוד עמו באותו עומק רוחב ואורך כפי שלומד לעצמו, כך, שלא זו בלבד שלא שייך בזה פני' של הנאת עצמו, אלא אדרבה, שצריך לירד ממדריגתו בלימוד התורה, וללמוד תורה באופן שיהי' מובן גם לתלמיד שנמצא עדיין ב"חוצה".

וכיון שכן, הרי בודאי שגם אצל רבינו הזקן הי' ענין של טובות וחסדים שהוצרכו להיות מצד מדת האמת, היינו, מצד הבטחת הקב"ה.

אלא, שאין זו הבטחה גלוי' שנתפרשה בתושב"כ בנוגע לפלוני בן פלוני, אלא רק בכללות — "אם בחוקותי תלכו וגו'"¹¹, וכל שאר הבטחות השכר על קיום התורה ומצוותי'.

ולכן, לא מסתפק רבינו הזקן בחלקו הראשון של הפסוק, "קטנתי מכל החסדים", אלא מוסיף גם תיבת "ומכל" (התחלת הענין ד"מכל האמת") — כיון שאצל כל אחד מישראל, ובפרט אצל נשמה כללית שעוסקת בטובת הזולת, ישנו (לא רק ענין החסדים, אלא) גם הטובה שעושה הקב"ה מצד ההבטחה שהבטיח, שנקרא בלשון תרגום בשם "טבוון", ובלשון הקודש בשם "אמת"; אבל, כיון שהי' זה בעולם של העלם (ולא כפי שנתפרש בגלוי אצל יעקב), לכן הביא רבינו הזקן ענין

(12) פסחים ה, סע"א ואילך (ובפרש"י).
וש"נ.

(11) ר"פ בחוקותי.

ה"אמת" ברמז בלבד — רק התחלת הענין: "ומכל", ולא כתב תיבת "האמת" בפירושו.

עד כאן — מה שאפשר לפרש בפשטות בדברי רבינו הזקן שמביא מספר מדוייק של תיבות, לא פחות ולא יותר: "קטנתי מכל החסדים ומכל גר".

ה. וע"פ האמור כמ"פ שכל ענין שבתורה מהוה הוראה (תורה מלשון הוראה¹³) לכאו"א, ובפרט כשמדובר אודות אגרת-קודש שנכתבה מלכתחילה לשם הוראה, כפי שמסיים רבינו הזקן אגה"ק זו בהוראה לכאו"א בדורו, ועד"ז לאלו שילמדו אגה"ק זו בדורות שלאחריו, שהרי "דברי צדיקים קיימים לעד"¹⁴ — הרי מובן שענין זה מהוה הוראה לכאו"א:

ידוע פתגם רבותינו נשיאינו¹⁵, שכשם שאין לטעות ולהגדיל מעלת עצמו, כך גם אין להקטין אותה, שכן, א' הדרכים של הלעו"ז היא — להפיל יהודי ביאוש, ולומר לו שלא יוכל לנצח במלחמת היצר שבתוכו, ועד"ז בנוגע למלחמה נגד המניעות והעיכובים שישנם בעולם על לימוד התורה וקיום המצוות, ובפרט ב"חוצה". וכיון שהעמידה נגד פיתויי היצר דורשת מלחמה קשה וכבדה — צריך יהודי לידע מעלותיו, התוקף והחוזק שיש לו למלא את שליחותו של הקב"ה, מבלי הבט על כל הקשיים.

והרי המעלה הכי גדולה שיכולה להיות היא — הא גופא שיהודי יודע שהוא שלוחו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכפי שמביא רש"י בפירושו על התורה¹⁶: "משל הדיוט אומר, עבד מלך מלך .. קרב לגבי דהינא ואידהן".

ולכן, בטוח כל אחד מישראל, שלא זו בלבד שהקב"ה עושה עמו חסדים, אלא ישנם גם הענינים שהקב"ה מוכרח לעשותם, כביכול, כדי לקיים את ההבטחה שהבטיח, שזהו ענין "האמת", "אמתת דברך .. שהבטחתי".

וענין זה נותן לו כח לעמוד נגד יצרו ולנצחו, ולהתגבר על

15) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 114. תרפ"ח ריש ע' 7. תש"ה ע' 42. ה'שי"ת ע' 386. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ה ע' נא (נעתק ב"היום יום" כו חשון).
16) דברים א, ז.

13) ראה רד"ק לתהלים יט, ת. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
14) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג ע' תקעו. ח"ד ע' שלט. ח"י ע' קמו. ח"א ע' שכט.

ההעלמות וההסתרים שישנם בעולם, מלשון העלם¹⁷ (והסתר), ועד שיקיים מתוך שמחה וטוב לבב את השליחות של הפצת המעיינות חוצה — שעל זה מסר בעל השמחה והגאולה את נפשו, עד שניצח ביום הגאולה י"ט כסלו, ונמשך אח"כ מידי שנה בשנה,

ובפרט כשמתאספים יחד כמה עשירות מישראל, אשר, "אכל בי עשרה שכינתא שריא"¹⁸, "אף שאינם מדברים בדברי תורה"¹⁹, ועאכו"כ בהתוועדות לשם התעוררות והחלטות טובות בעניני תומ"צ — הרי בודאי שישנו סיוע מלמעלה, כמה פעמים ככה, למלא את השליחות לעשות לו ית' דירה בתחתונים²⁰, מתוך גאולה וחירות אמיתית, עדי יקויים היעוד וההבטחה שתהי' הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

ו. בין הסיפורים הקשורים עם הגאולה, ישנם גם סיפורים שאירעו ביום הגאולה, י"ט כסלו, בפעם הראשונה, בשנת תקנ"ט, שחלקם נדפסו כבר, וחלקם — בלקוטי דיבורים מרבינו נשיאנו.

ומסופר שם²¹: "הגאולה היתה בעת תפלת מנחה, ואותן הג' תפלות של אותו המעת-לעת היו עמדו הבעש"ט והרב המגיד (שי"ט כסלו הוא יום ההילולא שלו) נשמתם עדן".

ז. והענין בזה:

אע"פ שהגאולה היתה בשעה מסויימת ביום, וכנ"ל שהגאולה היתה בעת תפלת מנחה — הרי היא קשורה עם כללות היום, כפי שכותב רבינו הזקן, בעל הגאולה, באגרת שלו²², אודות יום הגאולה: "יום יט כסלו, יום ג' שהוכפל בו כי טוב, יום הלולא רבא של רבינו הקדוש ג"ע", והרי ענינים אלו — הן יום ג' שהוכפל בו כי טוב, והן יום ההילולא של הרב המגיד — שייכים לכל המעת-לעת, וטעם הדבר — דכיון ש"מקצת היום ככולו"²³, נעשה כל היום "יום הגאולה", ולכן, בכל המעת-לעת היו ענינים הקשורים עם הגאולה.

21 שיחת ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג ס"כ (לקו"ד ח"א כט, א).

22 אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).

23 פסחים ד, א. וש"נ.

17 לקו"ת שלח לו, ד. ובכ"מ.

18 סנהדרין לט, א.

19 תניא אגה"ק סכ"ג (קלו, ב).

20 ראה תנחומא בחוקתי ג. נשא טז.

ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ו.

ובכ"מ.

וכיון שהקטרוג, ובמילא גם הגאולה, היו קשורים עם הפצת מעיינות תורת החסידות של הבעש"ט והמגיד — הרי זה ע"ד שמצינו בגמרא²⁴ שא' האמוראים אמר שלעתיד ("כי שכיבנא") יצא ר' חייא²⁵ לקראתו, כיון שלמד תורתו, ועד"ז בנדוד, שכיון שאצל רבינו הזקן הי' הענין ד"עולמך תראה בחיך"²⁶, הנה אלו שעבור תורתם מסר את נפשו — הבעש"ט והמגיד — היו עמו; אלא, שבהיותו בגלות במאסר, לא הי' הדבר בגלוי במשך כל הימים כולם, אבל ביום הגאולה, הנה במשך המעת-לעת היו עמו הבעש"ט והמגיד בגילוי.

וענין זה הי' ב"הג' תפלות של אותו המעת-לעת":

ובהקדם מה שמצינו אצל נשיאי ישראל, שגם בהיותם בעולם האמת, היו יכולים לבוא ולהיות ביחד עם נשמות בגופים, כדאייתא בספר חסידים²⁷ — מיוסד על סיפור הגמרא²⁸ — אודות רבי, שלאחרי הסתלקותו הי' בא לביתו במעלי שבתא, ועורך קידוש כו' (וכידוע אריכות הפלפול בזה)²⁹ — איך מתאים הדבר ע"פ הלכה, שלאחרי הסתלקותו ויכלו להיות אצלו ענינים הקשורים עם קיום התומ"צ בעוה"ז הגשמי).

אמנם, כדי שנשמה בגוף תוכל להיות ביחד עם נשמות מעולם האמת, יש צורך שתהי' במעמד ומצב מיוחד, שבו יש עילוי לא רק לנשמה, אלא גם לגוף.

ובכללות במשך היום הרי זה בזמן התפלה — כי, התפלה נקראת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"³⁰, וכמבואר הפירוש בזה³¹, שע"י התפלה מעלים גם את בחי' "ארצה" עד שמגיעת "השמימה", וכיון ש"שמים" ו"ארץ" אצל איש ישראל הם הנשמה והגוף³², נמצא, שבזמן התפלה מתעלה גם הגוף ("ארצה") למדריגת הנשמה ("השמימה"), ולכן, ע"פ דין צריך להיות הגוף הגשמי בזמן התפלה "כעבדא קמי מרי"³³, והיינו, שלא זו בלבד שהנשמה עומדת במעמד ומצב ד"דע לפני מי אתה עומד"³⁴, אלא ענין זה צריך לפעול גם על הגוף, עד שניכר בו שעומד

24) ב"ק קיא, ב. ב"מ סב, סע"ב. ריש ע"ב. ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א).
 25) כ"ה בספר חסידים סימן תנו.
 26) ברכות יז, סע"א.
 27) סתתשכ"ט.
 28) כתובות קג, א.
 29) ראה בהנסמן בתו"מ ח"א ע' 26 ה. הובאו בלקו"ת שה"ש מט, ג.
 30) שבת י"ד, רע"א.
 31) ראה סנהדרין צא, ריש ע"ב. ויק"ר
 32) ה. הובאו בלקו"ת שה"ש מט, ג.
 33) שבת י"ד, רע"א.
 34) ראה ברכות כח, ב. וראו זהר ח"א רסו, ויצא כח, יב.

"כעבדא קמי מרי", ככל פרטי ההלכות שהובאו בשו"ע³⁵ בנוגע לאופן עמידת אברי הגוף.

וזהו הטעם שבזמני התפלות של אותו המעת-לעת היו הבעש"ט והרב המגיד יחד עם רבינו הזקן.

ובזה גופא מדגישים שמדובר אודות "הג' תפלות" — כי, נוסף על הצד השווה שבכל התפלות, יש בכל תפלה מעלה מיוחדת לגבי שאר ב' התפלות, וזהו ש"אותן הג' תפלות של אותו המעת-לעת היו עמדו הבעש"ט והרב המגיד", היינו, שהמעמד ומצב המיוחד אצל רבינו הזקן שהיו עמו הבעש"ט והרב המגיד, הי' לא רק בנוגע לצד השווה שבכל התפלות, אלא גם בנוגע למעלה המיוחדת שבכל תפלה לגבי שתי התפלות האחרות.

ח. וע"פ האמור לעיל (ס"ה) — הרי גם ענין זה מהוה הוראה לכל אחד בעבודתו:

ובהקדמה — שגם כאשר מדובר אודות ענין נעלה שאינו מרגיש אותו, הרי הידיעה שזוהי האמת פועלת שתהי' העבודה בנקל יותר, בידעו שהוא מתייגע ושואף להגיע ולראות דבר שישנו במציאות, אלא שיש אצלו מסך, העלם והסתר, שאינו מניח לו לראות את הדבר, ועליו רק לבטל את ההעלם וההסתר, הדבר המונע.

ועד"ז בנוגע להוראה מענין הנ"ל:

צריך לידע, שכיון שזהו יום הגאולה, הנה כאשר ישנו הענין ד"נזכרים"³⁶, "לחיות" ("איבערלעבן") זאת כדבעי, אזי יכולים להימשך אליו — יחד עם ענין הגאולה של רבינו הזקן, בעל השמחה והגאולה — גם הענינים של הבעש"ט והרב המגיד, בכל הג' תפלות של המעל"ע, הן בתפלת מעריב, הן בתפלת הבוקר, והן בתפלת המנחה.

ט. ובפרטיות יותר — בנוגע לכל א' מג' התפלות:

בתפלת מעריב יש מעלה מיוחדת, שפועלת עוד יותר מאשר תפלת הבוקר ותפלת מנחה — אע"פ שע"פ הלכה "תפלת ערבית רשות"³⁷,

(37) ברכות ד, ב. כז, ב. רמב"ם הל' תפלה

פ"א ה"ו. טור או"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ז או"ח סק"ו ס"ב.

(35) או"ח סצ"ה.

(36) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

ואילו תפלת הבוקר ותפלת מנחה הם חובה — להיותה התפלה הראשונה במשך היום.

ובהקדים — שאצל בני"י הסדר הוא ש"היום הולך אחר הלילה"³⁸, והיינו, שהתחלת היום היא מהלילה.

וזהו החידוש של תפלת ערבית — שזוהי הפעם הראשונה (התחלה ראשונה) ביום שיהודי בוקע ("ברעכט־דורך") את גשמיות העולם, שבעוה"ז הגשמי יוכלו להתפלל להקב"ה ולפעול ע"י התפלה כל הבקשות שמבקשים בתפלה: מברך השנים ורופא חולים וכיו"ב.

ומוכן גודל החידוש שבדבר — שהרי העולם קשור עם חוקי הטבע שהטביע הקב"ה בעולם, כמ"ש³⁹ "זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף גו' לא ישבותו", ואעפ"כ, יש בכחו של יהודי, שכאשר מתפלל תפלתו ומבקש צרכיו לפני הקב"ה, ה"ה פועל היפך הטבע — החל מ"חונן הדעת", ועד לכל הבקשות שבתפלה — שלולי התפלה, מצד הטבע בעצמו, היו באופן אחר, וע"י תפלתו משתנה הטבע.

וכאמור — ההתחלה ופריצת הדרך בענין זה היא בתפלת מעריב. ולאחרי כן באה המעלה שבתפלת הבוקר — שלא זו בלבד שהיהודי עצמו מתפלל באריכות, אלא הוא פועל את ענין התפלה ("ער מאכט דאָווענען") בעולם כולו:

תפלת מעריב — עיקרה עבודת ישראל, ואילו שאר הענינים הם בקיצור נמרץ, ואילו בתפלת הבוקר — ישנה כל האריכות שב"פסוקי דזמרה", שתוכנם, שכל העולם מתפלל ומזמר ומשורר להקב"ה, ועד שכבר בהתחלת התפלה, "הודו לה' קראו בשמו", אומרים מיד: "הודיעו בעמים עלילותיו"⁴⁰; ואילו כאשר יהודי מגיע כבר לתפלה שלו — הנה תפלת שמו"ע היא החלק הקטן בכמות לגבי אריכות התפלה לפני"ז.

וכללות החידוש שבתפלת הבוקר — שפועלת וחודרת בכל ד' השליכות של ה"סולם" (כדברי הגמרא במסכת ב"ב⁴¹ שהמדידה של סולם היא שיש לו "ארבעה חווקין"), שכן, בתפלת הבוקר ישנם כל ד' השליכות בשלימות, כפי שנימנו בספרי הקבלה⁴², וכמובן גם מפשטות

(42) ראה סידור האריז"ל בתחלתו. כתהאריז"ל במקומות המקבילים. לקו"ת בשלח ב, ב. סה"מ תרס"ח ע' ה ואילך. סה"מ קונטרסים ח"ב שיט, ב ואילך. סה"מ תש"ח ע' 80 ואילך. ועוד.

(38) חולין פג, סע"א. וש"נ.

(39) נח ח, כב.

(40) דברי הימים"א טז, ח.

(41) נט, א.

פירוש המילות פרטי החילוקים של ד' חלקי התפלה, מהודו עד לאחרי שמו"ע.

ונמצא, שבתפלת הבוקר נפעלת חובת האדם — שהרי הנשמה ירדה למטה בכדי לפעול על העולם שהעולם יתפלל להקב"ה, שעי"ז נעשה העולם משכן ומקדש לו ית', בדוגמת המשכן וביהמ"ק — "משכן דאיקרי מקדש ומקדש דאיקרי משכן"⁴³ — עליו נאמר⁴⁴ "ושכנתי בתוכם".

ולאחרי כן ישנו החידוש של תפלת המנחה:

איתא בספרי מוסר ובארוכה בספרי חסידות⁴⁵, בביאור מארז"ל⁴⁶ "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה", שהחידוש של תפלת מנחה הוא להיותה באמצע היום, כאשר האדם נמצא עדיין בעיצומו של הלהט ("אין מיטן קאָך") של עבודת היום.

— תפלת מעריב היא לאחרי סיום עבודת היום, כאשר אינו עוסק עוד בעניני העולם, ונמצא בד' אמותיו; ותפלת הבוקר היא קודם שיוצא לעסוק בעניני העולם, שהרי הדין הוא שקודם התפלה אסור לעסוק בעניני העולם⁴⁷, אלא יש להתחיל את היום בעבודת התפלה.

וכיון שכן, הרי מובן שעדיין לא פעל בעצמו חידוש גדול שיוכל לעמוד "כעבדא קמי מרי" ולהתפלל לפני הקב"ה — כי, תפלת ערבית היא לאחרי שנסתיימה עבודת היום, ותפלת הבוקר היא לפני שהתחילה עבודת היום, כך, שעבודת היום בל"ט מלאכות דעובדין דחול, אינה מבבלת לתפלות אלו.

ואילו תפלת מנחה, תפלת הצהריים, זמנה באמצע היום — סתם יום, שאינו יום השבת או ימים טובים, שהם מועטים בכמות, אלא ששת ימי המעשה, שבהם צריכה להיות ההתעסקות "בכל אשר תעשה"⁴⁸, כדברי המכילתא⁴⁹ ש"ז מצות עשה", שאז מתעסקים בעניני העולם, כל אחד לפי מצבו ומעמדו, ובאמצע, מביט בשעון ורואה שעכשיו יש מנין בביהכנ"ס ועליו להתפלל מנחה בציבור, ואז מנתק את עצמו מכל עסקיו

(43) עירובין ב, א. וש"נ.

(44) תרומה כה, ח.

(45) ראה אוה"ת נ"ך מלכים-א ס"ע עא ואילך. וש"נ. סה"מ תרצ"א ס"ע ריא. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כב אדר א).

(46) ברכות ו, ב.

(47) שם יד, א.

(48) פ' ראה טו, יח.

(49) הובאה בדרשות ר' יהושע אבן שועב פ' וישב, ובס' מנחה בלולה. וראה לקו"ש ח"י"ז ע' 245 הערה 20. וש"נ.

והולך לביהכנ"ס כדי להתפלל להקב"ה בציבור, ולאחרי תפלת המנחה חוזר לעבודה של ששת ימי המעשה.

וזוהו החידוש שבתפלת מנחה לגבי תפלת מעריב וגם לגבי תפלת הבוקר — שיהודי יכול להיות לומד תורה ומקיים מצוות ועוסק בעבודת התפלה, ולעשות כל ענינים אלו בשלימות, וגם כאשר נמצא באמצע העבודה בעניני העולם, הרי הוא מפסיק באמצע ומתפלל באופן כמו שלא היתה אצלו עבודה קודם לזה ולאחרי זה,

— ואדרבה: העבודה שמקודם לכן התייגע בעבודה מוסיפה אצלו בתפלה, דכיון שראה בעבודתו השגחה פרטית כו', אזי תפלתו היא מעומק הלב יותר, ומגעת למעלה מעלה, וממשת ברכת ה' עד למטה מטה —

ולאידך, אין זה מנתק אותו לגמרי מהעולם, אלא לאחרי התפלה בכחו לחזור ולעסוק בעניני העולם, ובאופן שיהי' ניכר שעושה זאת יהודי שכבר התפלל מנחה, ונמצא במעמד ומצב נעלה יותר מכמו שהי' קודם שהתפלל תפלתו.

י. ובכל ענינים אלו — ישנו הסיוע של רבותינו נשיאינו, ע"י רבינו הזקן, בעל השמחה והגאולה, וביחד עמו — המגיד והבעש"ט. וענין זה ממשיכים מ"ט כסלו בימי כל השנה כולה, למטה מעשרה טפחים, שתהי' שנה טובה ומבורכת,

ובלשון רבינו נשיאנו⁵⁰: "לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי החסידות תכתבו ותחתמו" (היינו, שנמשך גם באופן של "חותם", שכאשר "נחתום בטבעת במלך" אזי "אין להשיב"⁵¹), ברוב הצלחה וברכה וישועה וגאולה, מנפש ועד בשר.

* * *

יא. בנוגע לגאולה די"ט כסלו, כמסופר כל פרטי המאסר והגאולה והתוצאות שלאח"ז — דרוש ביאור: כיון שמדובר אודות מאורע שאירע לפני קס"ח שנים, הרי לכאורה אין מקום בשכל "לחיות" ("איבערלעבן") זאת בכל שנה ושנה!?

ובדוגמת זה נשאלת השאלה על כל עניני מועדי השנה הקשורים עם מאורעות שאירעו לפני שנים רבות.

51) אסתר ה, ח.

50) "היום יום" בסופו. ובכ"מ.

בשלמא בנוגע לענינים שנעשים ע"י בני אדם באופן הסכמי — הרי זה ענין של זכרון בלבד, ואין ראי' והוכחה שצריך "לחיות" זאת באותו אופן כפי שהי' בפעם הראשונה, או לכל־הפחות מעין זה ובדומה לזה; אבל כאן מדובר אודות מועדים שנקבעו (לא ע"י הסכמת בני־אדם, אלא) ע"פ התורה והמצוה, וכיון שהתורה נקראת "תורת אמת", הנה כאשר התורה דורשת מיהודי לעשות דבר מסוים, אין הכוונה שיעשה זאת כאילו האמת היא כן, אלא כיון שהתורה דורשת זאת, הרי זה סימן שהדבר מצד עצמו הוא אמת, אלא שהוא צריך לעשות את החלק שלו, התלוי בו, שענין זה יהי' חלק מחייו.

וכמו בנוגע למתן־תורה, שאז ניתנו כללות התומ"צ — הנה גם כאשר יהודי לומד תורה עכשיו, בהיותו אלפי שנה לאחרי היום של מ"ת, ובמקום אחר, שבכל הפרטים הוא להיפך ממדבר סיני, דורשת ממנו תורת־אמת, ש"מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע"⁵².

ומזה מובן, שכשם שהדברים אמורים בנוגע למ"ת וכללות התורה, כן הוא גם בנוגע לפרטי התורה, שכל פרט של תורת־אמת מוכרח להיות כולו אמת.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לימים טובים הכתובים בתושב"כ או האמורים בתושבע"פ, כן הוא גם בנוגע ליום שנעשה בו נס לרבו, ועאכו"כ נשיא של כל ישראל, ובפרט כשרואים שהתוצאות של הגאולה ניכרים בכל מקום ובכל זמן — הרי בודאי שע"פ תורה יש לקבוע זאת "למועד תמידי בישראל" (כלשון הידוע של בעל הגאולה⁵³), וכיון שזוהי דרישה של תורת־אמת, בהכרח לומר שהדבר יכול להתקיים ע"י כאו"א, כיון שזוהי האמת.

יב. והענין בזה:

כשם שהגאולה באה לאחרי המלשינות וכו', באופן ד"לפום צערא אגרא⁵⁴, כדי שתהי' שמחת הגאולה "כיתרון האור מן החושך"⁵⁵, כך גם עתה — אע"פ שכבר היתה הגאולה, וכבר הי' הפס"ד של ב"ד של מעלה שתהי' יד החסידים על העליונה (כפי שנדפס בארוכה ברשימת רבינו

וישב כ"ף כסלו ס"ג (לקמן ע' 369 ואילך).
וש"נ.

54) אבות פ"ה מכ"א.

55) קהלת ב, יג.

52) ברכות כב, א. וש"נ. וראה תו"א יתרו
סז, ב.

53) שיחת ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג ס"ט

(לקנ"ד ח"א יט, סע"ב). וראה שיחת ש"פ

נשיאנו⁵⁶) — יש אצל כאו"א בעניניו כמה סיבות, העלמות והסתרים, הן בעולם שמסביבו והן בו בעצמו, שעומדים מנגד, ורוצים להפריע ולמנוע ממנו לעסוק בהפצת היהדות בכלל ובהפצת המעיינות בפרט, ע"ד עניני המלשינות כו' שהיו אז.

הוא מרגיש בעצמו שלא תמיד קל לו לעשות את הענינים שיודע בעצמו שצריך לעשותם, ועאכו"כ שישנם קשיים למלא ענין שמישהו אחר אומר לו שצריך לעשותו, אבל אצלו אין עדיין רגש זה, ולכן אינו רוצה לקבל על עצמו שליחות זו, כל זמן שלא יתקבל הדבר לגמרי בשכלו ובהרגש לבו, ובינתיים, יכול להחרב רח"ל אחד מישראל, משפחה בישראל או סביבה שלימה בישראל.

משמעותו של מצב כזה הוא — שאוסרים את הנפש האלקית בבית-האסורים, באופן שאינה יכולה לזוז ממקומה, כיון שנפש הבהמית נעשית בעה"ב עלי', ואינה מניחה לה לעשות כרצונה.

וכיון שכן, הרי יש צורך בענין של גאולה, ובאופן שרבינו הזקן כותב באגה"ק⁵⁷ בנוגע לגאולתו — ש"הפליא הוי' לעשות בארץ", עד ש"ראו כל אפסי ארץ", שכולם מודים שמבטלים את הטבע, ויוצאים לחפשי, כדי להפיץ תורה ומצוותי'.

יג. אבל בשביל זה נדרשת ממנו עבודה — שלא יתפתה לחשוב שההעלמות וההסתרים שמצד הנפש הבהמית הם מציאותו האמיתית (ה"אני" האמיתי שלו), ואילו הפצת התומ"צ היא שליחות ממישהו אחר — שהרי המציאות היא להיפך:

הרמב"ם פוסק בהלכות גירושין⁵⁸, שכל אחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו, רוצה לקיים מצותו של הקב"ה.

והרי אחת המצוות הכי גדולות — "כלל גדול בתורה" — היא: "ואהבת לרעך כמוך"⁵⁹, שלכן, כל מה שהוא יודע אודות תומ"צ, עליו להשתדל שכל אחד מישראל ידע לכל-הפחות כפי שהוא יודע,

וכיון שבמצוה זו חייב כל אחד מישראל, גם הגדולים שבהם, הרי הם צריכים להשתדל שהידיעה שלהם בתורה וההידור שלהם בקיום

56 קיצורים והערות לתניא ס"ע קכב ואילך. ולאח"ז באג"ק שלו ח"ד ס"ע רסד ואילך.
58 ספ"ב.
59 קדושים יט, יח ובתו"כ ופרש"י עה"פ.

(57) שבהערה 22.

המצוות — "כמוך" — תגיע לכאו"א מישראל, שאז יקויים היעוד "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"⁶⁰, באופן ש"כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם"⁶¹.

האמת היא — שכל יהודי הוא בן אברהם יצחק ויעקב, החל מ"אברם העברי"⁶² (ועד"ז בנוגע ליצחק ויעקב), כפירוש חז"ל⁶³ "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד", והיינו, שהי' אחד ויחיד — "אחד הי' אברהם"⁶⁴ — נגד כל העולם,

ולא זו בלבד שלא התפעל מהעולם, אלא עוד זאת, ש"ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם"⁶⁵, וכדברי הגמרא⁶⁶ "אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב" [ולהעיר מהכלל⁶⁷ בנוגע לדרשה ד"אל תקרי", שאין הכוונה שנשאר רק פירוש אחד, אלא שניהם אמת. ועד"ז בנדו"ד: "ויקרא גו", שאברהם קרא והכריז כל כך עד ש"ויקריא"], שהעולם עצמו התחיל להכריז אודות הקב"ה שהוא "א-ל עולם", ועד באופן ש"אין עוד מלבדו"⁶⁸,

וכיון שהוא בן אברהם (יצחק ויעקב), הרי "מעשה אבות סימן לבנים"⁶⁹, ו"בן" הוא יורש, ועד שהיורש עומד במקום המוריש (כדברי הגמרא במסכת ב"ב⁷⁰), והיינו, שזוהי אותה מציאות שהיתה מקודם לכן, כך, שמציאותו של כל אחד מישראל היא המציאות של אברהם, ולכן אינו מתפעל מכל העולם, אפילו כשנראה לו שכל העולם כולו הוא מעבר השני.

ואז זוכה גם להצלחה — שכשם שהי' אצל אברהם, שאף שהתחלה היתה באופן ש"כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד", הנה לאחרי כן מלך אברהם עליהם (כמסופר בחומש⁷¹), ועד ש"וירש (זרעו) את הארץ" (כמ"ש בנבואת יחזקאל⁶⁴), כך נעשה גם אצל כל אחד מישראל, שיוורש את הארץ — שכובש תחילה את הארץ שלו, רמ"ח

60 ישע"י יא, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.	67 ראה ס' הליכות אלי ס"ג. הנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 24.
61 ירמי' לא, לג. וראה רמב"ם הל' תשובה ספ"ט.	68 ואתחנן ד, לה.
62 לך לך יד, יג.	69 ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.
63 ב"ר ספמ"ב.	70 ראה שם מד, א וברשב"ם שם (ד"ה הניחא). סה, א. קנט, רע"א. וראה גם תו"מ חל"ז ע' 239. וש"נ.
64 יחזקאל לג, כד.	71 לך לך יד, יז ובפרש"י.
65 וירא כא, לג.	
66 סוטה יו"ד, סע"א ואילך.	

אבריו ושס"ה גידיו, "עיר קטנה זה הגוף"⁷², ואח"כ כובש את חלקו בעולם, היינו, שנעשה בעה"ב על עניני העולם השייכים אליו, ועד שמתקיימת הנבואה ד"וירש את הארץ" כפשוטה — שבנ"כ כובשים את ארץ ישראל כולה, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יד. י"ט כסלו נקרא בשם "מועד תמידי"⁵³, ונקרא גם בשם "ראש השנה"⁷³, היינו, שהוא כמו הראש על כל השנה, שכוללת זמנים שונים, ובמילא גם מצבי-רוח שונים, כולל ובמיוחד בנוגע למעמד ומצב של בנ"י, ועליו להחיות ולהנהיג ולהורות את הדרך בכל יום ויום, הן בימי השמחה והן בימים של היפך השמחה ח"ו, הן ביום והן בלילה, הן בגשמיות והן ברוחניות.

ומזה הוכחה וראי' ברורה בנוגע לענינה של תורת החסידות (שי"ט כסלו הוא המועד תמידי ור"ה שלה):

תורת החסידות היא לא רק דרך מסויימת כיצד ללמוד תורה, ולא רק הוראת דרך בצוק העתים כו', כידוע שכיון שבנ"י היו אז במצב ירוד, מצד הרדיפות והגזירות כו', וכתוצאה מזה היו קשיים בהעמקה בלימוד התורה ובהידור בקיום המצוות, ולכן הי' צורך להורות דרך שגם בצוק העתים (הן מצד הזמן והן מצד המקום) יכולים לילך במסילה העולה בית אל, עד למעמד ומצב ד"ראשו מגיע השמימה";

ענינים אלו ישנם אמנם בתורת החסידות, אבל לא זהו עיקרה של תורת החסידות, שכן, ענינים אלו קשורים עם מעמד ומצב מסויים, חוג מסויים, סביבה מסויימת וכו', ואילו כשמדובר אודות "ראש" של כל ימי השנה ושל כל הענינים, עכצ"ל שזהו ענין כללי הרבה יותר⁷⁴.

טו. ויובן מהלשון המובא באגה"ק של הבעש"ט⁷⁵ בנוגע לתורתו, תורת החסידות (כולל גם כפי שנמשכת ובאה בתורת חסידות חב"ד, ר"ת חכמה בינה דעת, באופן של הבנה והשגה) — "פוצו מעינותיך חוצה": ענינו של מעיין — עם היותו טיפין טיפין, שהרי רוב המעינות הם באופן שבתחלתן (ששם הוא עיקר דין המעיין) אין ריבוי מים בכמות,

מהאגרת נדפסה בקונטרס "ומעיין" ע' 17.
74) ראה גם שיחת י"ט כסלו דאשתקד
סכ"ג (תו"מ חמ"ה ע' 231 ואילך). וש"נ.
75) כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

72) נדרים לב, ב.
73) אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' רנט.
וש"נ (נעתק ב"היום יום" בתחלתו). וראה
לקו"ד ח"ד תשנט, ב ואילך. פאקסימיליא

אלא רק מעט מים, הרי מי המעיין הם "מים חיים"⁷⁶ שאין להם הפסק, ולכן, לאחר משיך זמן, הנה ממיצוט הכמות של מי המעיין באופן של טיפין טיפין, נעשה נהר שוטף, עד שעולה על כל גדותיו, ועד שכתוצאה מזה — "הרוה את הארץ והולידה והצמיחה"⁷⁷, והיינו, שכח הצמיחה שהוא בהעלם בארץ, מתגלה ע"י המים (מי הברכה) שמרוויים את הארץ, ועי"ז נעשית הצמיחה כמה פעמים ככה, שמגרעין אחד צומח אילן גדול עושה פירות, ומחטה ושעורה אחת נעשית צמיחה "מאה שערים", כיון ש"ויברכהו ה'"⁷⁸.

וכל זה מתחיל מהמעיין — שהרי גם מי הגשמים (שאוודותם מדובר בפסוק "הרוה את הארץ גו'") באים ממי אוקיינוס, דהיינו, ממים של מטה⁷⁹, מי הנהרות, שעולים למעלה ואח"כ יורדים למטה ע"י הגשמים, והרי התחלת מי הנהרות הוא מהמעיין.

ומזה מובן, ש"מעייין" אינו ענין פרטי הקשור עם צמיחה פרטית של אילן פרטי בשדה פרטי, אלא בו תלוי כל המציאות של נהר גדול שעל ידו נעשה כללות ענין ההולדה והצמיחה בארץ.

ובשם זה — "מעיונותיך" — נקראת תורת החסידות, וההדגשה בזה היא — שלא זו בלבד שמי המעינות באים ל"חוצה", אלא שהמעיונות עצמם צריכים להיות ב"חוצה".

טז. וענינו בנמשל:

לכל יהודי (ולכל אדם בכלל) נתן הקב"ה כחות וכשרונות ואפשרויות כו', וכדברי הגמרא⁸⁰ ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה", אלא כדי שינצל אותם — באופן של טוב וקדושה (ולא להיפך ח"ו, שהרי "מפי עליון לא תצא הרעות"⁸¹) — במילואם, שלא ישאר אפילו פרט א' בלתי מנוצל (לבטלה).

אך יכול להיות שהכחות והאפשרויות ישארו ח"ו באופן של שינה, או שינוצלו ללא חיות וזריזות כו'.

ובענין זה היא פעולת תורת החסידות — שכל ענין שבתורה יהי' באופן של "מים חיים", מי מעיין, והיינו, שאע"פ שכבר לומד את התורה במשך כו"כ ימים, שבועות, חדשים ושנים, הנה לא זו בלבד שאין זה

(79) ראה תענית ט, ב ובפרש"י.

(80) שבת עז, ב.

(81) איכה ג, לח.

(76) רמב"ם הל' מקואות פ"ט ה"ח.

(77) ישע"י נה, יו"ד.

(78) תולדות כו, יב.

כדיוטגמא ישנה, כי אם כחדשה⁸², בכ"ף הדמיון, אלא עוד זאת, שיהי' זה כמו "מעייין", שגם בהיותו בן מאות ואלפי שנים, הנה הטיפה שנובעת מהמעייין היום, יש בה את כל התכונות והדינים של מעייין, "מים חיים", ועד שבכל טיפה ישנו כל ענין המעייין, שלכן מטהר המעייין בכל שהוא⁸³.

ובאופן כזה צריך להיות לימוד התורה — "אין מים אלא תורה"⁸⁴ — שכל ענין שלומד בתורה, הן בלימוד הפשט, רמז, דרוש או סוד, גם אם הוא קטן בכמות, ואפילו אות אחת בתורה — יהי' זה מעייין שלם, כך, שאם רק יתייגע ("יגעתי"⁸⁵) כדבעי, תהי' מזה נביעה של נהר גדול, מלא על כל גדותיו.

ומלימוד התורה הרי זה נמשך גם בהליכותיו בעולם — "אסתכל באורייתא וברא עלמא"⁸⁶:

יש אמנם כאלו שאומרים לו: הרי העולם עומד כבר ריבוי שנים, הרבה לפני שנולדת, ו"אתם המעט מכל העמים"⁸⁷, וא"כ, כיצד אתה לוקח על עצמך לשנות את העולם ולהעלותו לדרגא נעלית יותר מכמו שהי' עד עתה, בה בשעה שישנם ענינים מנגדים שלא תוכל להתמודד עמהם.

אבל אעפ"כ, יודע הוא שיש לו שליחות מהקב"ה, שנטע בו כחות מיוחדים, בדוגמת כח הצמיחה שנטע הקב"ה בארץ, כך, שאפילו כשמדובר אודות מדבר שממה ח"ו, הנה אם רק יש אצלו "מעייין מים חיים", ולא יחביא אותו, אלא יביא את המעייין עצמו — החיות וההתלהבות והחום — ל"חוצה", לחלקו בעולם, בעניני העולם, אזי סוכ"ס יצליח לפעול בעולם להיות במעמד ומצב שירווח מ"מים חיים", "והולידה והצמיחה" — שכל הדברים שטמונים ומכוסים בעולם, מבלי לדעת עד כמה הם יקרים גדולים ועמוקים, יציצו ויצמחו ויגדלו, ויומשכו לכאור"א, כראוי לארץ טובה ומבורכת "ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת"⁸⁸.

וכאמור, עניינו של מעייין הוא — שלא נוגע בו ענין הכמות; העיקר הוא — הקשר עם המקור שממנו נובע המעייין, שלא יהי' נפסק ממקורו. וכך הוא בנמשל — שכאשר יהודי קשור עם הקב"ה, שהוא

(85) מגילה ו, ריש ע"ב.

(86) זח"ב קסא, ריש ע"ב.

(87) ואתחנן ז, ז.

(88) ברכה לג, יג.

(82) ספרי ופרש"י ואתחנן ו, ה.

(83) מקואות פ"א מ"ז. רמב"ם שם.

ושוש"ע י"ד רסר"א.

(84) ב"ק יז, א. וש"נ.

"מחי' חיים"⁸⁹, מקור כל החיים, אזי יש ביכלתו ע"י מעשה אחד ופעולה אחת להכריע את עצמו ואת כל העולם כולו (כפי שפוסק הרמב"ם⁹⁰ הלכה למעשה), ולהמשיך ברכת ה' — "והולידה והצמיחה".

יז. וזהו ענינה של תורת החסידות — שמגלה ופותחת אצל כל אחד מישראל שידוע אודות האוצרות האין-סופיים שטמונים בפנימיותו, שהם בדוגמת ה"מעייץ",

וידוע שיש לו שליחות מהקב"ה — וכיון ש"אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו"⁹¹, נותן הוא תחילה את האפשרויות, שאם רק ירצה, יוכל למלא את השליחות — להביא את המעיין לידי גילוי, וגם להביאו ל"חוצה", שיהי' שם באופן של הפצה ("פוצו"), לאורך ולרוחב ולעומק, לכל הששה קצוות,

עדי קיום היעוד — שבו חותם הרמב"ם ב"משנה תורה" הלכות תשובה וגם הלכות מלכים, בתיאור פעולת משיח לתקן את העולם — "מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"⁶⁰.

* * *

יח. כדי לבוא ל"חוצה" ולמלא שם את השליחות, יש צורך שיהי' מושג וידיעה מה נעשה ב"חוצה" — בעולם, שבו צריך יהודי למלא את השליחות לפעול שהעולם יהי' דירה לו ית', עולם שיהי' בנוי ונשלט ע"פ צדק ויושר, טוב וקדושה, ולא להיפך ח"ו.

וכדי לדעת כיצד לפעול זאת — הנה כאשר התורה נותנת שליחות זו, הרי היא נותנת גם את ההוראות, ומספרת מה נעשה בעולם כו'.

וכדרכה של תורה — יש הוראות שניתנו בגלוי בתור ציווי והוראה, כמו "וידבר ה'", "ויאמר ה'", ועד"ז בנוגע לציוויים שבתושבע"פ, ועד לדיני השו"ע; ויש גם כמה הוראות והודעות שבאים באופן של סיפור אודות "מעשה אבות", כדי שילמדו מזה "סימן לבנים", כיצד צריכים להתנהג במעמד ומצב שהוא מעין ודוגמא כפי שהי' אצל האבות.

והיינו, שאף שידועים שהם רק "בנים", ואינם מגיעים בהכחות וההתמסרות שלהם למעלת האבות, הרי כיון שהאבות התייגעו וסללו והראו את הדרך, הנה "זכות אבות" ו"ברית אבות", ש"לא תמה"⁹²,

92) ראה ויק"ר ספ"ו. וראה גם סה"ש

תש"ז ע' 127 הערה 18. וש"נ.

89) יומא ע"א, א.

90) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

91) ע"ז ג, סע"א.

עומדת לבנים שרוצים ללכת בדרך אבותיהם, כך, שמ"מעשה אבות" ניתן כח והוראה, ועד שנמשך במעשה בפועל — ע"י ה"סימן לבנים" — במעשה בנים.

יט. אחת ההוראות שניתנו בתושבע"פ באופן של סיפור:

מסופר במדרש תהלים⁹³ (ובכ"מ⁹⁴) אודות רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, בהיותו בזמן הגלות, גלות רומי, ששלח את תלמידיו, ר' אמי ור' אסי⁹⁵, לראות ולבחון את הנעשה בעיירות ישראל, מה צריך לפעול כו'. ובבואם לאחת העיירות, שאלו וביקשו שיראו להם את שומרי העיר, "נטורי קרתא", וכאשר הציגו בפניהם את אנשי החיל שהיו ממונים על שמירת הסדר והבטחון של העיר, אמרו ר' אמי ור' אסי: "אלין (אלו הם) נטורי קרתא"? — אדרבה: "אלין חרובי קרתא"! — "נטורי קרתא" הם "סופרים ומשנים", מלמדי מקרא ומלמדי משנה, שלומדים עם התינוקות תורת ה', "הה"ד⁹⁶ אם ה' לא יבנה בית וגו'" (עד כאן סיפור המדרש).

והרי המדרש — שהוא חלק מתושבע"פ — אינו ספר סיפורים, אלא ככל התורה, שמהוה הוראה לכל אחד מישראל כיצד להתנהג בעניניו, במעמדו ומצבו — הן בנוגע לגוף שלו, "עיר קטנה זה הגוף", והן בנוגע לחוג והסביבה ועד לעיר בישראל, שהקב"ה נתן לו את האפשרויות הכחות והזכות להנהיג אותם:

כאשר מדובר אודות החזקת וקיום של סביבה ועיר בישראל, הנה בהשקפה ראשונה ובמושכל ראשון, נראה לו, שאלו ששומרים על הבטחון והסדר כו' הם "נטורי קרתא". ועל זה באה הוראת התורה — שצריך לידע, שלא זו בלבד שהם אינם "נטורי קרתא", אלא אדרבה: הם "חרובי קרתא"; מי הם "נטורי קרתא" — אלו שלומדים מקרא ומשנה עם בני".

והגע עצמך:

כיון שאין סומכין על הנס⁹⁶, הרי יש צורך שיהיו בעיר אלו שתפקידם לשמור על הסדר והבטחון — כפי ציווי התורה: "ונשמרתם

95) ראה בהערות ותיקונים למדרש תהלים (באבער) שם.
96) פסחים סד, ב. זח"א קיא, ריש ע"ב. קיב, ב.

93) מזמור קכז בתחלתו.
94) ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. פתיחתא דאיכ"ר ב. יל"ש ירמי' רמז רפב. תהלים שם רמז תתפא.

מאד לנפשותיכם"⁹⁷, שלכן צריכים להתנהג בדרך הטבע, ולא לסמוך על ענינים שלמעלה מהטבע.

ולכן, גם יהודי שמתנהג ע"פ תורה, יכול להיות מונח אצלו ש"נטורי קרתא" הם אלו ששומרים על הסדר והבטחון כפשוטו — שכן, כאשר ר' אמי ור' אסי באו בשליחותו של רבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, לחקור ולדרוש אודות מצבה של העיר, הרי בודאי התעניינו וביררו אצל המנהיגים האמיתיים של העיר, ואעפ"כ, כששאלו אצלם מי הם "נטורי קרתא", הציגו את האנשים השומרים על הסדר והבטחון כפשוטו, כפי שנראה בהשקפה ראשונה.

ועד"ז בנוגע ל"עיר קטנה זה הגוף":

כיון שע"פ דין השו"ע צריך יהודי לשמור על בריאות הגוף, ע"י סדרי האכילה ושתי' וכו', וכל ההנהגות שע"פ טבע — הנה כאשר שואלים אותו מי הם ה"נטורי קרתא" של ה"עיר קטנה זה הגוף", הרי גם יהודי שהוא בן-תורה ("א תורה-איד") יכול לענות ש"נטורי קרתא" הם האברים שעל ידם מתבצעת האכילה ושתי', אברי העיכול, שהם מנהלים את כל ה"מכונה" של הגוף באופן שיהי' גוף בריא.

ועל זה באה ההוראה מסיפור המדרש אודות ר' אמי ור' אסי שבאו בשליחותו של רבי יהודה הנשיא, ואמרו בשעתן לאנשי העיר שביקרו בה, ואח"כ נעשה חלק בתושבע"פ, בתור הוראה לכא"א מישראל בכל זמן ובכל מקום — שידעו היכן נמצאים בעולם:

הן אמת שישנו ציווי בתורה "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", שלכן צריך להיות זהיר בבריאות הגוף ע"פ דרכי הטבע, וצריך לשמור על הסדר והבטחון של הסביבה והעיר כו';

אבל, אם ההתחלה היא בענין זה, וכאשר שואלים מי הם "נטורי קרתא", לא מזכירים ענינים אחרים, אלא מתחילים עם אכילה ושתי', ושמירה על הסדר והבטחון ע"פ דרכי הטבע — הרי זו גישה שמחריבה ח"ו את העיר כפשוטה, וכן את ה"עיר קטנה זה הגוף".

כאשר אדם סתם, ויהודי בפרט, סבור שהקיום של ה"עיר קטנה זה הגוף" הוא ע"פ חוקי הטבע, אכילה ושתי', טיול ושינה והריוח במסחר וכיו"ב, שענינים אלו נחשבים אצלו ל"נטורי קרתא" — אומרים לו, שאם

97) ואתחנן ד, טו. וראה שבת לב, סע"ב ובחדא"ג מהרש"א שם.

ענינים אלו קודמים לעניני התומ"צ, טוב וקדושה, הרי זה מחריב את ה"עיר קטנה זה הגוף".

וכמו"כ כאשר סבור שהקיום של החוג והקהילה והעיר הוא ע"ז שישנו שוטר ששומר על הסדר ברחוב, וישנם שומרי העיר ששומרים על הסדר הכללי של העיר, ורק אח"כ יחשוב על ענינים נוספים לצורך קיומה של העיר — הנה ע"י דרך כזו מחריבים את העיר.

אם רוצים שהשוטר, שומר הסדר והבטחון, אכן ישמור מפני האויב שאין להכניסו לעיר, ויכניס את המסייע שחייבים להכניסו לעיר — יש להבטיח שישנו תחילה "חדר" ו"ישיבה" עם מלמדי מקרא משנה וגמרא עד לשו"ע בפועל, שהם "נטורי קרתא".

וכמו"כ אם רוצים שהאכילה ושתי' יהיו לטובת הגוף כפשוטו — צריך להתחיל את היום בתפלה ולימוד, ולעיין בשו"ע לדעת כיצד עליו לאכול ולשתות, וכיצד עליו לנהל את המסחר; ואז, יהיו האכילה ושתי' והמסחר באופן שלא זו בלבד שלא יחריבו אותו, אלא אדרבה — שיבנו אותו. אבל אם יתחיל באכילה ושתי' — אזי יהי' אוכל ושותה כבהמה⁹⁸, שאז, אין זו אכילת בשר סתם, אלא באופן ש"זולל וסובא", שמחריבה את ה"עיר קטנה זה הגוף".

וכן בנוגע לעיר כפשוטה: כדי להבטיח סדרי העיר לא יהיו כמו הסדרים של סדום ועמורה, יש לשלול בשלילה גמורה את ההנהגה ד"רעים וחטאים לה"⁹⁹, ולכן יש צורך להקדים את ה"נטורי קרתא", אלו שמנהלים את החינוך על טהרת הקודש, שהם מחנכים את מנהיגי העיר, ומחנכים את שומרי העיר שידעו כיצד לשמור על העיר, מפני מי צריך להיזהר, ואת מי צריך להכניס לעיר, שע"ז נעשה מעמד ומצב ש"ה' גו' יבנה בית" ו"ה' גו' ישמר עיר"⁹³ (כפי שהמדרש מסיים את סיפור המעשה אודות רבי יהודה הנשיא).

כ. וזוהי ההוראה לכאו"א מישראל:

הן אמת שאין סומכין על הנס, ובמילא צריכה להיות ההנהגה באופן ד"אזלת לקרתא הלך בנימוסי"¹⁰⁰, היינו, שצריך להתחשב במדה מסוימת במנהגי המדינה, אבל, במה דברים אמורים — אם רק יודע מ"ש בתושב"כ ובתושבע"פ, באיזה ענינים "דינא דמלכותא דינא"¹⁰¹,

(100) ראה ב"ר פמ"ח, יד. וש"נ.

(101) גיטין י"ד, ב. וש"נ.

(98) ראה חגיגה טז, א.

(99) לך לך יג, יג.

ובאיזה ענינים צריך להתחשב עם חוקות הטבע, ובאיזה ענינים אומרים שבנוגע לבני נאמר¹⁰² "מאותות השמים אל תחתו", כיון שאינם שייכים ליהודי, ואדרבה, יהודי מושל ושולט על אותות השמים — כאמור לעיל (ס"ט) בנוגע לענין התפלה, שעל ידה נעשה שינוי הטבע, וכמבואר באגה"ק¹⁰³ שזוהי המעלה של תפלה אפילו לגבי תורה, שפועלת "לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה".

וענין זה נעשה ע"י היותו בבחי' "מעייץ" (כנ"ל בארוכה), שלכן, הנה אע"פ שנמצא וחי בעולם שבו נקבעו ע"י הקב"ה "חוקות שמים וארץ" באופן ש"לא ישבותו"³⁹, וישנו דין שהולכין אחר הרוב, מ"מ, אינו מתפעל כו', כיון שב"מעייץ" לא נוגע הכמות, אלא מספיק גם "כל שהוא", ומה שנוגע הרי זה רק ענין החיות, והקישור עם המקור.

וכאשר הולכים בדרך זו, אזי גם בהיותו במעמד ומצב ש"אחד הי' אברהם", אחד ויחיד, מיעוט בכמות, יקויים מ"ש "וירש (זרעו) את הארץ"⁶⁴, והיינו, שלא זו בלבד שהוא מנצח, אלא אפילו "זרעו", הבנים שאין להם את התוקף של האבות, כי אם "סימן לבנים" בלבד — גם הם יורשים את הארץ.

ונוסף על האמור לעיל בתור הוראה כללית בכל השנים, הרי עאכ"כ בנוגע לשנה זו, שהיא "שנת הקהל", שהתחלתה היתה באופן ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו' למען ישמעו ולמען ילמדו גו' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת"¹⁰⁴, אזי ישנה נתינת-כח במיוחד שגם יחיד מישראל יש בכחו (אם רק ירצה באמת) לפעול ולשנות לא רק את עצמו ומשפחתו, אלא גם עיר שלימה, כיון שהולך בכחו ובשליחותו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכן יש ביכלתו לפעול שינוי בעולם — בתכלית השלימות ומתוך שמחה וטוב לבב — להראות שהטבע יכול להיות למעלה מדרך הטבע, ובאופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"¹⁰⁵, ועד לקיום היעוד¹⁰⁶ "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד".

* * *

(102) ירמי' יו"ד, ב. וראה סוכה כט, א. (105) תבוא כח, יו"ד.
 (103) תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (106) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים (קנה, א).
 (104) וילך לא, יב.
 ספי"א.

כא. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה פדה בשלום נפשי.

* * *

כב. כללות הענין דגאולת י"ט כסלו הי' קשור עם המסירת-נפש של רבינו הזקן — כפשטות הענין, שהרי המאסר הי' קשור עם אשמה כזו שהעונש עלי' דרש ענין של מס"נ כפשוטו, ואעפ"כ לא היתה מניעה בדבר כו'. וכדברי הגמרא בסוף מסכת ברכות¹⁰⁷ בהמשל מדגים: "ומה במקום חיותנו כו' במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה".

מסירת-נפש זו היתה על כמה ענינים, וכפי שמבאר רבינו נשיאנו¹⁰⁸ שבכללות היתה המס"נ של רבינו הזקן על ג' ענינים, שכולם קשורים גם עם המאסר והגאולה:

ענין הא' — מס"נ עבור הקב"ה, שזהו"ע קידוש השם.

ענין הב' — מס"נ עבור תורה ומצוות.

וכפי שביאר אז בארוכה, שהמס"נ על תורה ומצוות נחשבת לענין

אחד, כי:

לימוד התורה כשלעצמו — הרי "כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו"¹⁰⁹, ובפשטות, שלא מספיק ולא די הלימוד בלבד, אלא צריך להיות לימוד המביא לידי מעשה, היינו, שלאחרי הלימוד יקיימו את הענינים האמורים בתורה.

ועוד זאת: כשם שהחיוב דלימוד התורה הוא בכל יום ובכל עת ובכל שעה, כך גם בנוגע למעשים הנדרשים כתוצאה מלימוד התורה, שאע"פ שכמה מהם הם מצוות שהזמן גרמא, כמו המצוות הקשורים עם שבת וכיו"ב, מ"מ, בכללות ההנהגה היום-יומית ובכל פרט בחייו של יהודי צריך להיות ניכר החילוק אם עושה זאת יהודי שלמד תורה על מנת לקיימה, או שחסרה אצלו הוראת התורה בנוגע לכל רגע וכל מאורע בחייו.

וענין זה מתאים עם פס"ד הרמב"ם בהלכות דעות¹¹⁰: "כשם שהחכם ניכר בחכמתו .. כך צריך שיהיה ניכר במעשיו, במאכלו, ובמשקו וכו'", ומונה שם עשרה דברים שאינם שייכים ללימוד כו',

451 ואילך.

(107) סא, ב.

(109) יבמות קט, ב.

(108) שיחת י"ט כסלו תש"ח ס"ג (סה"ש

(110) רפ"ה.

ותראה גם תר"מ חכ"ז ס"ע (181).

ואעפ"כ, צריך להיות ניכר אם עושה אותם חכם או מי שאינו חכם, והרי אצל בני"י — התורה "היא חכמתכם ובינתכם"¹¹¹.

ונמצא, שלימוד התורה כשלעצמו הוא דבר חלקי, ובהכרח שיהיה הלימוד על מנת לעשות, וכאמור, שהדבר צריך להיות ניכר בכל רגע ביום, "בכל דרכיך"¹¹².

ועד"ז לאידך — שקיום המצוות לא יכול להיות ללא שקידה והתמדה בלימוד התורה, וכפי יכלתו, היינו, שכל זמנו הפנוי ע"פ שו"ע צריך להיות מלא בלימוד התורה, שהרי לא יתכן שתהי' העשי' וההנהגה היום-יומית כדבעי, אם חסרה אצלו אהבה והתמדה ושקידה בלימוד התורה.

ולכן נחשבת המס"נ על התורה ומצוות לענין וסוג אחד.

וענין הג' — מס"נ עבור ארץ ישראל, כידוע¹¹³ שבין הענינים שאודותם היתה המלשינות למטה על רבינו הזקן, בנוגע להנהגתו בתומ"צ באופן שונה מאשר אצל שאר בני"י, היתה גם המלשינות ששולח כספים לארץ ישראל, שכן רבינו הזקן הי' שולח כספים כדי להחזיק את אלו שנסעו מחו"ל לא"י, וגם אלו שהיו שם מקודם לכן, ועשה זאת מתוך מס"נ — כידוע¹¹⁴ כמה סיפורים אודות המחלוקת שהיתה לו מבפנים, מתוך בני"י, ועאכו"כ מצד המלשינות לגבי הממשלה בפטרבורג, ששולח כספים למדינה שהיתה אז ביחסים שאינם של שלום עם מדינת רוסיה שבה חי רבינו הזקן.

כג. ומזה מובן — ע"פ תורת הבעש"ט¹¹⁵ על הפסוק¹¹⁶ "ועת צרה היא ליעקב וממנה ישע", "ממנה" דייקא, שמהצרה עצמה באה הישועה — שגם ההצלה של רבינו הזקן, ואתו עמו, תורת החסידות ועניני', ואתם עמם, כל ההולכים בעקבות תורה זו עד סוף כל הדורות, היתה מצד ג' ענינים אלו (שעליהם היתה ההלשנה): קידוש השם ברבים, מס"נ על הפצת התורה והמצוות, וצדקת ארץ ישראל (כמ"ש רבינו הזקן באגה"ק¹¹⁷: "והיא שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו כו"), כמבואר בארוכה בכו"כ אגרות קודש שנדפסו יחד עם ספר התניא).

(111) ואתחנן ד, ו.
 (112) משלי ג, ו. וראה רמב"ם שם ספ"ג.
 (113) ראה שיעת י"ט כסלו תשכ"ג סכ"א ואילך. וש"נ.
 (114) תו"מ חל"ה ע' 268. וש"נ.
 (115) ובהנסמן בהערות שם.
 (116) ראה חתר שם טוב בהוספות ס"ט ואילך. וש"נ.
 (117) ירמ' ל, ז.
 (118) ראה אג"ק שלו ע' שלח ואילך, (117) סוס"ד.

ועז"נ "וממנה יושע" — שאותם הענינים שאודותם הלשינו עליו, הם עצמם עמדו לו לפעול את הישועה, עי"ז שלמעלה הי' הנצחון על הקטרוגים, ובמילא בטלו גם למטה כל הענינים של העלמות והסתרים, ויצא לחפשי, ובאופן ש"ראו כל אפסי ארץ" ש"דידן נצח"¹¹⁸, ואשר מאז ניתוסף עוד יותר בפעולותיו בנוגע לקידוש השם, הפצת התורה ומצוותי, ועניני ארץ ישראל.

כד. וכיון שכל ג' ענינים אלו הם בענין אחד, גאולה אחת ביום אחד, הרי מובן, שאע"פ שהם נחלקים לג' סוגים, קידוש השם, קידוש התומ"צ וקידוש ארץ ישראל, מ"מ, ענינם אחד (כפי שהי' המעשה כפשוטו, ומזה מובן שכן הוא גם בפנימיות הענינים).

וההבנה וההסברה בזה:

בשביל קידוש השם — לא די שיהודי יכריז שהוא מאמין בהוי' אחד, ומלבד זה, לא יהי' ניכר אצלו השייכות לתורה אחת; ההתקשרות עם הקב"ה היא ע"י התורה דוקא.

וכדברי המדרש¹¹⁹: "אמר הקב"ה לישראל, מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה .. משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו, בתי שנתתי לך יחידית היא .. זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם כו", וכך אומר הקב"ה לבני"י, שע"י התורה "אותי אתם לוקחים"¹²⁰, והיינו, שכדי לקחת את הקב"ה צריכה להיות החתונה — התאחדות — עם התורה.

ומזה מובן, שהענין דקידוש השם — פירסום שמו של הקב"ה באופן ש"יתגדל ויתקדש שמי' רבא"¹²¹ — נעשה דוקא ע"י התורה, היינו, לימוד התורה כפי שנמשך במעשה בפועל, "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"¹²².

וכן הוא בנוגע לחשיבות המיוחדת של עניני ארץ ישראל:

ובהקדמה — ש"ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות"¹²³, ועלי' נאמר¹²⁴ "ארץ אשר גוי' עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"; ואעפ"כ, אין זה בסתירה לכך ש"את השמים ואת הארץ אני

122) קידושין מ, ב. וש"נ.

123) כלים פ"א מ"ו. במדב"ר פ"ז, ח.

רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ב"ג.

124) עקב יא, יב.

118) ויק"ר פכ"ד, ג.

119) שמו"ר רפל"ג.

120) ויק"ר פ"ל, יג. תנחומא אמור יז.

וראה תניא פמ"ז.

121) ראה גם לקו"ד ח"א יט, סע"ב.

מלא"125, ובארץ גופא, "מלא כל הארץ כבודו"126, כיון שישנם חילוקים באופן הגילוי, ועד שבארץ ישראל עצמה ישנן "עשר קדושות"123, עשר דרגות בקדושה בעילוי אחר עילוי עד לקדושה העשירית.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע למקום — כן הוא גם בנוגע לנפש: "נפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש"127, היינו, חלק מהקב"ה שנמצא בנשמתו, שזוהי מציאותו תמיד, הן בשעת תפלת נעילה ביוהכ"פ, והן בשעת התעסקותו בעובדין דחול "בכל מעשה ידיך אשר תעשה"128, בחוץ ובשדה, בימות החול; ואעפ"כ, יש חילוק מן הקצה אל הקצה בין מעמדו ומצבו של יהודי כשעוסק בעניני חול, למעמדו ומצבו כשעוסק בעניני קודש, ועד לקדש הקדשים, כמו ביוהכ"פ, "שבת שבתון"129, וביוהכ"פ גופא יש חילוק בין שאר שעות היום לתפלת נעילה שהיא החותם ותכלית העלי' דיוהכ"פ עצמו.

ומזה מובן גם בנוגע לג' הענינים של מס"נ, על קידוש השם, קיום התומ"צ ועניני ארץ ישראל — שאע"פ ששני הענינים דמס"נ על קידוש השם והמס"נ על תומ"צ ישנם בכל זמן ובכל מקום, אי אפשר להפריד אותם מהענין השלישי הקשור עם ארץ ישראל (כמו בנוגע לקידוש השם וקידוש התומ"צ, שאף שלכאורה הם שני ענינים, הרי זה רק בחיצוניות, אבל לאמיתתם של הענינים אי אפשר להפריד ביניהם), שלכן, הנה בכל תפלה ותפלה, הן בשבתות וימים טובים והן בימות החול, צריך יהודי לכיין פניו כנגד ארץ ישראל, שנאמר¹³⁰ "והתפללו אליך דרך ארצם", כפי שנפסק בשו"ע, ובפרט בשו"ע של רבינו הזקן¹³¹, בעל השמחה והגאולה. ומזה מובן גם לאידך גיסא — שהמציאות והשלימות של ארץ ישראל היא דוקא כאשר אינה מובדלת אלא קשורה ומאוחדת עם תומ"צ ועם הקב"ה, שאז נעשית אחדות שלימה של כל ג' הענינים.

כה. והענין בזה:

לכאורה: כיצד אפשר לומר שהנחת תפילין, מצוה התלויה בארץ, ומס"נ על קידוש השם — ענינם אחד, בה בשעה שהם ענינים שונים, במקומות ובזמנים שונים!?

אך ההסברה היא — שזהו מפני שכל ג' הענינים קשורים עם מס"נ:

(129) אחרי טז, לא. אמור כג, לב.

(130) מלכים-א ח, מח.

(131) אר"ח רסצ"ד. וש"נ.

(125) ירמ' כג, כד.

(126) ישעי' ו, ג.

(127) תניא רפ"ב.

(128) פ' ראה יד, כט.

מצד חיצוניות הדברים — יש חילוק בין הפרשת תרומות ומעשרות, שהיא מצוה שקיומה צריך להיות במקום מיוחד, בארץ ישראל דוקא, להנחת תפילין שיכולה וצריכה להיות גם בחוץ לארץ, בכל מקום, או אמירת "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד"¹³², שהיא בכל המקומות ובכל הזמנים, אבל מתוך כוונה מיוחדת כו'.

אמנם, כל זה הוא רק כפי שהענינים הם מצד מעשה, דיבור ומחשבה, אבל לא מצד פנימיות הענין;

מצד פנימיות הענין — הנה כשם שבאמירת "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד", לא די שישאר במעשה דיבור ומחשבה, אלא נדרש מיהודי "למסור נפשו באחד"¹³³, היינו, להיות מוכן למסור נפשו בפועל, מתוך שמחה וטוב לבב, כך גם בנוגע להנחת תפילין, שהיא מצוה שאינה תלויה במקום, וכן בנוגע לתלמוד תורה, שהיא מצוה שאינה תלויה לא במקום ולא בזמן, שפנימיות הענין שבזה הוא — החלטה גמורה מתוך מס"נ לקיים רצון הקב"ה.

הסיבה לכך שיהודי לומד תורה היא — לא בגלל העריכות והתענוג ("געשמאק") שיש לו בזה מצד השכל שבמוח או הרגש שבלב; זהו ענין חיצוני שבא לאחרי כן, אבל פנימיות הענין, שזהו גם אמיתית הענין, הוא — כנוסח הברכה שחייבים לאומרה קודם לימוד התורה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", היינו, שזוהי תורתו של הקב"ה, חכמתו ורצונו, שהיא "נעלמה מעיני כל חי"¹³⁴, אלא "שעשועים גוי' לפניו"¹³⁵, ולכן לומדה בהתמדה ושקידה יומם ולילה.

ומזה מובן גם בנוגע לארץ ישראל, שכל הענינים וכל המעלות שבעולם שיש בה, ועד ש"לא תחסר כל בה"¹³⁶, הם רק ענינים הקשורים עם מחשבה דיבור ומעשה, ואין זה עדיין פנימיות ועצם הדבר; עצם הענין של ארץ ישראל הוא — היותה ארץ הקודש, "ארץ אשר גוי' עיני הוי' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה".

וכאשר לוקחים את הפנימיות והעצם של הדבר, אזי בטוחים שלוקחים גם את הגילויים והחיצוניות והענינים הטפלים שבדבר: כאשר אוחזים בלבושי האדם, לא יודעים בוודאות אם תופסים את

(134) איוב כח, כא.

(135) משלי ח, ל.

(136) עקב ח, ט.

(132) ואתחנן ו, ד.

(133) לקו"ת ויקרא ג, א. וראה זהר ח"ב

קיט, א. ח"ג לג, א. פ"ח שער הק"ש פי"ב.

ב"ח לטווא"ח ר"ס סא.

האדם עצמו. וכפי שמצינו שגם כאשר "ותתפשהו בכגדו", אזי "ויעזוב בגדו .. וינס ויצא החוצה"¹³⁷. וכמו בקדושה, יכול להיות כן גם בצד ההפכי. ויתירה מזה: אפילו כאשר אוחזים בגופו של האדם, לא יודעים בוודאות אם תופסים את האדם עצמו, כי, עצם ופנימיות האדם אינם בשר הגוף, אלא הנשמה והרוחניות שבו; אבל כאשר תופסים את נשמת האדם, את שכלו, הרגש בלב, ועד לרצון ותענוג — אזי מובן מאליו שיש לו גם את גוף האדם, לבושי ונכסי האדם.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע ל"עולם קטן זה האדם"¹³⁸, כן הוא בעולם כפשוטו, ובפרט בארץ ישראל — שעי"ז שלוקחים את "עיני ה' אלקיך" שבארץ ישראל, את הקדושה שבארץ ישראל, אזי מקבלים שליטה וממשלה בלעדית גם על ארץ הקודש, על ה"חלב ודבש" שבה ("ארץ זבת חלב ודבש"¹³⁹), ועל ה"חטה ושעורה תאנה גפן ורמון זית שמן ודבש" שבה ("ארץ חטה ושעורה וגו' ודבש"¹⁴⁰) — כל פרטי הענינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, כי, כאשר תופסים את העצם והפנימיות, הנשמה והרוח של ארץ ישראל, הרי מובן ופשוט שבדרך ממילא ישנם גם כל שאר החלקים, שהם טפלים אל העיקר, בדוגמת גוף האדם שטפל אל הנשמה.

ונמצא, שמצד הפנימיות, הנה הענין דאמירת שמע ישראל באופן שמוסר נפשו באחד, והענין דלימוד התורה וקיום המצוות, והענין דארץ ישראל, הרי הם כולא חד, כיון שבכולם ישנה אותה הפנימיות — החלטה גמורה מתוך מסירת נפש, שפירושה מסירת הרצון (שהרי "נפש" הו"ע הרצון, כמ"ש¹⁴¹ "אין נפשי אל העם הזה", שפירושו, אין רצוני כו'), היינו, שמתבטל מציאותו באופן שכל מציאותו אינה אלא שעל ידו נתמלא רצון מלך מלכי המלכים הקב"ה, בורא העולם ומנהיגו, ורצונו של הקב"ה מתבטא בכו"כ אופנים — אם עי"ז שיהודי מקדש שמו רבים בפועל, או בכח, מתוך שמחה וטוב לבב, או עי"ז שיהודי מקדש תומ"צ עי"י לימוד התורה וקיום מצוותי, או עי"ז שיהודי מקדש ארץ ישראל עי"י קיום מצוות התלויות בארץ, שאחת מהן (לדעת כמה פוסקים¹⁴²) היא מצות ישוב ארץ ישראל.

(141) ירמ' טו, א (ובפרש"י). וראה תו"מ ח"ב ע' 72 הערה 35. וש"נ.
(142) ראה אנציק' תלמודית (כרך כה) ערך ישיבת א"י בתחלתו (ע' תרסה ואילך). וש"נ.

(137) פרשתנו (וישב) לט, יב.
(138) נחומא פקודי ג. ועוד.
(139) שמות ג, ח. שם, יז. ועוד.
(140) עקב ח, ח.

וכיון שמצד פנימיות הענינים הרי זה כולא חד (כמבואר לעיל), אזי לא נוגעת כ"כ ההתחלקות וההסתעפות מהפנימיות ושורש ומקור לאילן גדול שיש בו תרי"ג פרטים, תרי"ג מצוות, שבכל א' מהן יש פרטי פרטים, עד ל"עלמות אין מספר"¹⁴³, אלו ההלכות שבתורה שאין להם מספר (כפירוש המדרש והזהר)¹⁴⁴.

כו. וע"פ דברי רבינו הזקן שהענין די"ט כסלו אינו עבור אחדים או רבים מישראל ששייכים לחוג או סביבה מסויימים, אלא זהו ענין ששייך לכל אחד ואחת מישראל¹⁴⁵, אין נקי, שמזה מובן, שהמאסר הי' נוגע לכאו"א, ובמילא גם הגאולה היא גאולת כאו"א — הרי מובן, שגם האמור אודות הפנימיות והעצם של ג' הענינים הנ"ל (שבגללם הי' המאסר, ובזכותם היתה הגאולה), קידוש השם, תורה ומצוות וארץ ישראל, הו"ע שכאו"א מישראל יכול להגיע לזה ולהתעצם עמו, ולעשות זאת מתוך שמחה וטוב לבב (ככל עניני עבודת ה' ותומ"צ שצריכים להיות מתוך שמחה וטוב לבב).

ואז מבטיח הקב"ה: "וישבתם לבטח בארצכם"¹⁴⁶, "ונתתי שלום בארץ"¹⁴⁷, "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב"¹⁴⁸,

— כיון ש"בחוקותי תלכו (כפירוש רש"י מתו"כ: שתהי' עמלים בתורה) ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם"¹¹ —

ולא עוד אלא שענין השלום יהי' באופן שאפילו "חרב של שלום"¹⁴⁹ לא תעבור בארצכם, היינו, שלא יהי' צורך במשקיפים של האו"ם וכיו"ב, אלא הבעלות על ארץ הקודש תהי' ביד בני", ויקויים היעוד¹⁵⁰ "והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם", ועד לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד שבסיום הפרשה¹⁵¹: "ואולך אתכם קוממיות".

* * *

ח"ט ע' 344. ועוד.	(143) שה"ש ו, ח.
(146) בחוקותי כו, ה.	(144) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 111 הערה
(147) שם, ו.	60. תו"מ סה"מ תשרי ע' שעב הערה 7.
(148) שם, ח.	וש"נ.
(149) ראה תענית כב, ב.	(145) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 72. תש"ב ע'
(150) שם, יב.	159. תש"ד ע' 93. ע' 163. אג"ק אדמו"ר
(151) שם, יג.	מוהרי"צ ח"ח ע' תרי. ח"י ע' דש. לקו"ש

כז. ידוע המנהג¹⁵² — שאודותיו כותב כבר רבינו הזקן באגה"ק¹⁵³ — לערוך חלוקת הש"ס ביום הגאולה שלו, על מנת שיתחילו ללמוד את כל הש"ס ולסיימו כולם ביחד לא יאחר מי"ט כסלו הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ולכן יחלקו עתה את הפתקאות, וכל אחד ירשום את המסכתא שלוקח על עצמו, וילמדה במשך השנה בהתמדה ושקידה, כדבעי וכדרוש.

וגם אלו שנמצאים במקומות אחרים שאין בהם קהל רב שיוכלו בעצמם לחלק ביניהם את כל מסכתות הש"ס — יצטרפו לחלוקת הש"ס שנערכת כאן.

וכאשר כולם משתתפים יחד בחלוקה אחת, יש לכל אחד חלק בלימוד של כל הש"ס כולו, כמדובר בארוכה בהתוועדויות די"ט כסלו שלפנ"ז¹⁵², שזהו בדוגמת מלאכה שאי אפשר לעשותה ע"י אחד, אלא ע"י שנים, ועד לרבים, שאז חייב כל אחד, כיון שנחשב כאילו עשה את המלאכה כולה.

וכיון שכל ענין, ובפרט ענין של לימוד התורה, צריך להיות מתוך שמחה — יתחילו עם ניגון, ויחלקו את הכרטיסים-פתקאות, וכל אחד יקבל על עצמו מסכתא מתוך שמחה וטוב לבב.

ועי"ז יהי הלימוד בהצלחה — שזהו כאשר הלימוד הוא באופן שמביא לידי מעשה, בהנהגת יום יום, ועד שיהי' ניכר "במאכלו ובמשקו .. ובהילוכו .. ובמשאו ובמתנו" (כנ"ל סכ"ב) שעושה זאת יהודי שהשתתף בלימוד התורה ברבים, ויש לו הזכות של לימוד כל הש"ס כולו במשך השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון מאדמו"ר הצ"צ].

* * *

כח. הדוגמא המוזכרת לעיל (סכ"ה) מתפיסת אדם, שכאשר תופסים אותו בלבושיו, ואפילו כאשר תופסים אותו ואוחזים בגופו, כבשר ועצמות הגשמיים, לא יודעים עדיין אם אכן תפסו את האדם, כי, כאשר הרגש וההשגה שלו הם באופן הפכי, לא יעזור מה שאוחזים בבשרו, ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו — שייכת גם לענין נוסף:

(153) תניא קו"א בסופו.

(152) ראה שיחת י"ט כסלו דאשתקד סכ"ט (תו"מ חמ"ה ע' 241). וש"נ.

יש כאלו שמנסים בכל מיני אופנים לתקן את הנוער¹⁵⁴, אך אינם מצליחים. והסיבה לכך — מפני שרוצים לתפוס את הנוער ע"י האחיזה בלבושים או בגוף והחיצוניות שלהם, ולא מתעסקים למצוא את הדרך לנפש והפנימיות של הנוער.

ולכן, אין פלא בכך שלא מצליחים — כי, כשמתעסקים עם החיצוניות, אזי נשארים עם החיצוניות, ואילו הענין העיקרי שמושל ושולט באדם — השכל שבמוח והרגש שבלב — הרי זה נשאר כפי שהי' קודם ההשתדלות.

כט. ודוגמא נוספת — מחכמת הרפואה:

כאשר אדם נמצא במצב הבריאות שלא כדבעי, אזי ישנם סימנים שמעידים על כך שאינו במצב של איש בריא, ולדוגמא: מדת החום אצלו אינה כדבעי, וכיו"ב; וישנה גם הסיבה שגרמה לכך שיהי' ניכר שהוא במצב שאינו כדבעי, שכן, הסימנים הם ענין חיצוני, או אפילו ענין פנימי, אבל בכל אופן, הרי זה רק מסובב, ולא זו היא הסיבה.

ובהתאם לכך, יש שני דרכים כיצד לרפאות את החולי¹⁵⁵:

יש דרך לרפא את הסימנים, מבלי לטפל בסיבה. ומובן, שגם אם לשעה קלה יצליח לנצח את ה"סימן", להוריד את מדת החום וכיו"ב, אין זו הדרך שעל ידה יבריא האדם, דכיון שלא טיפלו כלל בסיבה, הנה לאחר הזמן יחזרו הסימנים.

כדי שהאדם יבריא — לא נחוץ להתעסק עם הסימנים, אלא יש צורך לבטל את הסיבה, ולאחרי כן, יתבטלו הסימנים בדרך ממילא, ואם הסימנים נעשו לענין בפני עצמו, אזי יטפלו אח"כ גם בסימנים.

אבל להתעסק ולהקדיש את כל ענין הרפואה לרפא את הסימנים ("סימפטומים") — הנה לא זו בלבד שעיי"ז לא מצליחים לרפא את האדם (כנ"ל), אלא יש בזה חסרון נוסף — שמצב זה מרמה את החולה, ומרמה גם את הרופא, שכן, בראותו שלפי שעה ניצח את הסימנים, ובחיצוניות לא נראה עליו שאינו בריא, אזי מניחו הרופא לנפשו, בה בשעה שעדיין לא ביטל את הסיבה, והלה חושב שכבר הבריא, וכאשר אינו יודע שהוא חולה, הרי זו סכנה הכי גדולה!

ועד"ז בנוגע לבנ"י:

כל יהודי, בכל מקום ובכל זמן, הוא בנו של הקב"ה, ו"נפש השנית

(154) ראה גם תו"מ חל"ו ס"ע 224 ואילך. (155) ראה גם תו"מ חט"ו ע' 16. וש"נ.

בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש"127, ולכן, הסדר הנורמלי אצלו הוא באופן של הגברת הצורה על החומר, הגברת הרוחניות על הגשמיות, ובמילא, הגברת הנשמה על הגוף.

וכיון שכן, הנה כשיש איזה ענין שלא כדבעי בנוגע להגוף, הרי זה סימן שיש איזה ענין שלא כדבעי בנוגע לנשמה, ואילו עניני הגוף באים בתור מסובב וסימן ש"יתפוס" ("ער זָאָל זיך כַּאֲפֵן") שיש צורך בתיקון לגופו — עי"ז שימצא תיקון לנשמתו.

וכאמור, שכאשר בוחר בדרך לרפא את המסובב, מבלי לגעת בסיבה, הנה לא זו בלבד שהאדם לא יתרפא, אלא ניתוסף חסרון — שע"ז מרמים את החולה, ומרמים את הרופא, שחושב ששוב אינו צריך לטפל בו, כיון שהוא כבר כדרך כל האדם.

ל. וזהו משנת"ל (סכ"ה) בנוגע לבנ"י, ובנוגע לחלקם בעולם, שזוהי ארץ ישראל, ובנוגע לכל עניניהם, "כל אשר גו' בבית ובשדה"156:

צריך לדעת שכל ענינים אלו הם טפלים לגבי עצם המציאות של בנ"י — "בנים אתם לה' אלקיכם"157, וכשיש צורך לפעול שיהי' בסדר, ולא יחסר אצלו לא בענינים גשמיים ולא בענינים רוחניים, הנה לכל לראש יש להבטיח את השלימות של העצם והפנימיות שלו, וכאשר מתבטלת הסיבה הבלתי רצו"י, בטלים בדרך ממילא גם התוצאות המסובבים מהסיבה.

וזוהי הדרך שעל ידה מתקנים מצב של חולי — מחולה שיש בו סכנה לחולה שאין בו סכנה, ואח"כ (מן הקל אל הכבד) שיהי' בריא לגמרי, ועד כלשון ופס"ד הרמב"ם158: "היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא", היינו, שנעשה גוף שעל ידו רואים אלקות בעולם, בעוה"ז הגשמי, למטה מעשרה טפחים.

ובהוספה — שכל זה הוא ביד כל אחד ואחת, וכמ"ש159 "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא", "לא בשמים היא גו' ולא מעבר לים היא"160, וכמבואר בגמרא161 ומדרשים162 (והובא בפירושו רש"י163), ש"אם בשמים היא אתה צריך לעלות אחרי", ואם מעבר לים היא אתה צריך

(156) פרשתנו (וישב) לט, ה.

(157) פ' ראה יד, א.

(158) ה' דעות רפ"ד (וראה תו"מ ח"מ

(160) שם, יב"ג.

(161) עירובין נה, רע"א.

(162) יל"ש עה"פ.

(163) עה"פ. נת' בלקו"ש חל"ד ע' 167

ואילך.

ס"ע 215. וש"ג).

(159) נצבים ל, יא.

לעבור אחריי", ועאכו"כ כש"קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו"¹⁶⁴ — שבידו הדבר תלוי להיות יהודי בריא בנשמתו ויהודי בריא בגופו, עי"ז שיהי' יהודי בריא בתורתו.

ובלשון הכתוב¹⁶⁵: "ויבוא יעקב שלם", וכדרשת חז"ל¹⁶⁶: "שלם בגופו .. שלם בממונו (בנכסיו), "בכל אשר גוי' לו בבית ובשדה" .. שלם בתורתו", בשלימות ובמילוי בכל הפרטים, ובאופן ש"ברכת ה' היא תעשיר"¹⁶⁷.

* * *

לא. נוסף על חלוקת הש"ס בי"ט כסלו, ישנה גם תקנת רבינו נשיאנו שחילק את ספר התניא באופן שמתחילים ללמדו מחדש בי"ט כסלו, והיינו, שנוסף על שאר השיעורים ילמדו גם שיעור תניא בכל יום, באופן שיסיימו את ספר התניא במשך השנה, עד י"ט כסלו הבעל"ט. ובהתאם לכך נהוג בי"ט כסלו להזכיר גם בנוגע לסיום והתחלת ספר התניא¹⁶⁸:

בנוגע לספר התניא כותב רבינו הזקן, בעל השמחה והגאולה, בדרך-השער (כידוע¹⁶⁹ שזהו הנוסח של רבינו הזקן עצמו): "ספר של בינונים" (וכפי שמבאר בפנים התניא¹⁷⁰ ש"מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחרי' כל אדם ימשוך כו"), "מיוסד על פסוק¹⁶⁴ כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו (כפי שנאמר לכאו"א מישראל, ללא חילוק במעמד ומצב כו"), לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד, בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י".

וסיום ספר התניא הוא באגה"ק ד"ה הוכח תוכיח, שבה מסיים אודות מצות השבת, "חיצוניות מהשבת .. ופנימית השבת כו".

והנה, כללות ענין השבת צריך לכלול גם את ששת ימי החול, כפירוש הרמב"ן על הפסוק¹⁷¹ "זכור את יום השבת לקדשו", ש"ישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת שני בשבת, כי זו מן המצוה

סמ"ב ואילך (תו"מ חמ"ה ע' 250 ואילך).
וש"נ.

(169) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשכ"ד ס"ל (תו"מ חל"ח ס"ע 285). שם ח"מ ע' 358. וש"נ.

(170) רפי"ד.

(171) יתרו כ, ח.

(164) שם, יד.

(165) וישלח לג, יח.

(166) שבת לג, סע"ב. ב"ר פע"ט, ה.

הובא בפרש"י עה"פ (נת' בלקו"ש חכ"ה ע' 168 ואילך).

(167) משלי יו"ד, כב.

(168) ראה גם שיחת י"ט כסלו דאשתקד

שנצטוינו בו לזוכרו תמיד בכל יום", וכמובא בשו"ע¹⁷² בנוגע לה"זכירות" שבפירוש המלות דברכות ק"ש, שביניהם נכללת גם "זכירת שבת".

ונמצא, שענין השבת כולל ומקיף את המציאות של כל העולם כולו — שהרי מלאכת בריאת העולם היתה בששת ימי בראשית, ונסתיימה ונשלמה ביום השבת, כמארז"ל¹⁷³ "מה הי' העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה".

וזהו הקשר בין התחלת וסיום התניא — שהרי התכלית של "בפיך ובלבבך לעשותו" היא לעשות לו ית' דירה בתחתונים, בעוה"ז התחתון (כמבואר בארוכה בפרק ל"ו, ובפרקים שלפנ"ז ושלאח"ז), שענין זה נעשה ע"י העבודה במשך ששת ימי המעשה ויום השבת ביחד, שבהם מתנהגים בני" באופן ד"בפיך ובלבבך לעשותו".

ובכללות — הרי זה ע"י שלשת הענינים ד"העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור"¹⁷⁴ (כנ"ל¹⁷⁵), שנחלקים לשני סוגים כלליים: (א) "העוסק בתורה ובגמ"ח", (ב) "ומתפלל עם הציבור", שחלוקים זמ"ז בכך שענין התפלה קשור עם הציבור, ואילו הענין דתורה וגמ"ח הרי זה באופן שהוא בעצמו עוסק בכך.

והדיוק בזה — "העוסק בתורה ובגמ"ח", שצ"ל שניהם יחדיו, כאמור לעיל (סכ"ב) שהכוונה בלימוד התורה אינה שישאר בלימוד כשלעצמו, אלא הלימוד צריך לבוא לידי מעשה — תורה וגמ"ח; וכן לאידך, שהשלימות של גמ"ח היא כשנעשית ע"פ תורה ("תורה'דיקע גמ"ח"), כדאיתא במדרש¹⁷⁶ "כל שהוא רחמן על אכזרים (רשעים) לסוף נעשה אכזר על רחמנים (צדיקים)", ועד"ז מצינו ש"חושך שבטו שונא בנו"¹⁷⁷, והיינו, שכאשר מתנהג באופן של גמ"ח במעמד ומצב שצריך להשתמש ב"שבטו", הרי זה ענין שהוא היפך גמ"ח ("שונא בנו"), שמזה מובן, שענין הגמ"ח צ"ל ע"פ ההדרכה של העסק בתורה.

לב. וענין זה — החילוק בין תורה (וגמ"ח) לתפלה — קשור גם עם סיום והתחלת הש"ס:

סיום הש"ס (בגמרא) הוא: "תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל

(174) ברכות ח, רע"א.
 (175) במאמר (לעיל ע' 291 ואילך).
 (176) יל"ש שמואל-א רמז קכא. וראה
 קה"ר פ"ז, טז (אוה"ת בשלח ס"ע תרסא).
 (177) משלי יג, כד.

(172) אדה"ז או"ח ס"ס ס"ד.
 (173) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה
 ט, א (ד"ה ויכל). תוד"ה חצבה — סנהדרין
 לח, א. וראה ב"ר פ"י, ט ובמת"כ שם (ד"ה
 שאנן) בשם "חז"ל".

יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר¹⁷⁸ הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות" — ענין התורה; והתחלת הש"ס היא: "מאימתי קורין את שמע בערבין וכו'" — קריאת שמע ותפלה, שהרי לאחרי שנתבאר הזמן דק"ש, ממשיך בפרקים שלאח"ז גם בנוגע לזמן תפלה¹⁷⁹. וכיון שסדר העבודה הוא שתחילה צריך להיות ענין התפלה, ולאחרי כן לימוד התורה,

— שהרי אע"פ שמצות תלמוד תורה אינה מצוה שהזמן גרמא, ויכולים ללמוד גם קודם התפלה, מ"מ, הסדר המסודר הוא באופן ש"תפילתי תהא סמוכה למטתי"¹⁸⁰, ואז הנה לימוד התורה שלאחרי התפלה הוא כדבעי. וכהפס"ד בשו"ע¹⁸¹ שצריך לילך מבית הכנסת לבית המדרש (ולאחרי כן — "הנהג בהן מנהג דרך ארץ"¹⁸², שזהו"ע העסק בגמ"ח) —

הנה גם בש"ס גופא הסדר הוא שענין התפלה הוא בהתחלת הש"ס, ולאחרי כן בא ענין הלימוד, עד לסיום הש"ס, "כל השונה הלכות בכל יום",

ועד לפעולה בעולם שיתנהל ע"פ איש ישראל "השונה הלכות" — "הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות" — כנ"ל (סי"ג) מהכלל בנוגע לדרשת "אל תקרי", שאין זה מבטל את הפירוש הקודם, אלא שניהם אמת, היינו, ש"הליכות עולם לו" (שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"¹⁸³), אבל, מי הוא בעה"ב האמיתי בעולם, וכיצד נעשה העולם ראוי לקיום — הרי זה כאשר יהודי "שונה הלכות", ובהתאם לכך מתנהג ופועל בעולם.

לג. והנה, החילוק בין ק"ש ותפלה לתורה הוא — שק"ש ותפלה הם מצוות עשה שהזמן גרמא, כדברי המשנה "מאימתי קורין את שמע בערבין כו' עד כו'", ככל פרטי הדעות שנאמרו בהמשך המשנה, ועד"ז בנוגע לזמן התפלה; משא"כ לימוד התורה ("השונה הלכות") הוא מצות עשה שאין הזמן גרמא (וזהו שהתחלת הש"ס היא בנוגע למצות ק"ש, מצות עשה שהזמן גרמא, וסיום הש"ס הוא בנוגע למצות תלמוד תורה, מצות עשה שאין הזמן גרמא — מן הקל אל הכבד).

181) אדה"ז אר"ח רסקי"ה. וש"נ.

182) שם לה, ב.

183) שבת סג, א. וש"נ.

178) חבוקק ג, ו.

179) פ"ד.

180) ברכות ה, ב. וראה לקו"ת ברכה צו,

ובנוגע למצוות שאין הזמן גרמא — יש לפרש בשני אופנים: (א) האופן הפשוט — שזוהי מצוה שאינה קשורה כלל עם ענין הזמן, (ב) להסביר זאת באופן אחר — שאין הכוונה לומר שהמצוה אינה קשורה כלל עם ענין הזמן, אלא אדרבה — שכל משך הזמן קשור עם המצוה, או שהמצוה קשורה עם כל רגע שבמשך הזמן.

והחילוק מזה בפועל ובהלכה — כמבואר באחרונים¹⁸⁴ שזוהי הפלוגתא בין רב יוסף לאביי במסכת שבת¹⁸⁵ בנוגע לדעת רבי אליעזר שמכשירי מצוה דוחין את השבת (היינו, שלא רק המצוה עצמה דוחה שבת, כמו הקרבת התמידין, קרבן פסח וכיו"ב, אלא גם הדברים המכשירים את עשיית המצוה דוחים את השבת) — אם הדברים אמורים גם בנוגע למצות ציצית ומזוזה:

"א"ר יוחנן לא לכל אמר ר' אליעזר מכשירי מצוה דוחין את השבת .. למעוטי מאי .. למעוטי ציצית טליתו (שלא יתלנה בטליתו בשבת) ומזוזה לפתחו .. שאם צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו .. חייב, מאי טעמא, אמר רב יוסף לפי שאין קבוע להם זמן, אמר ל"י אביי, אדרבה, מדאין קבוע להם זמן, כל שעתא ושעתא זמני" הוא."

כלומר: דברי ר"א שמכשירי מצוה דוחין את השבת הם רק במצוה הקשורה עם זמן, ובמילא הרי דוחה את ענין הזמן, אבל מצוה שאינה קשורה עם זמן, לא שייך לומר שתדחה את הזמן, כיון שאינה בגדר ושטח ענין הזמן. ולכן, לדעת רב יוסף, כיון שציצית ומזוזה "אין קבוע להם זמן", היינו, שאינם שייכים לענין הזמן, לא שייך לומר בהם שמכשירי מצוה דוחין את השבת.

אבל לדעת אביי — אין לומר שציצית ומזוזה אינם שייכים לענין הזמן, אלא אדרבה: "כל שעתא ושעתא זמני" הוא, ולכן, לדעת ר"א, גם בציצית ומזוזה דוחין מכשירי מצוה את השבת.

לד. ועד"ז יש לבאר בנוגע למצות עשה שהזמן גרמא — כאשר במשך זמן זה יכולים לקיימה רק פעם אחת:

ולדוגמא — במצות ק"ש, "מאימתי קורין את שמע בערבין כו' עד סוף האשמורה הראשונה", או "עד חצות", או "עד שיעלה עמוד השחר", הנה לאחרי שקרא ק"ש פעם אחת במשך זמן זה, שוב אינו צריך לקרות, ואם יעשה זאת עוה"פ לשם מצוה, ובברכת ק"ש, הרי זו ברכה לבטלה.

185) קלא, סע"א ואילך (ובפרש"י).

184) ראה צפע"נ לרמב"ם ה' כלאים פ"י ה"ל. ה' תרומות בהשמטות (ת, סע"ד).

ויש לבאר זאת בשני אופנים¹⁸⁶:

לאחרי קריאת שמע בתחילת או אמצע הזמן, הנה כל שאר שיעור הזמן נפטר ואינו שייך לחיוב דק"ש;

או שבכל משך הזמן ישנו החיוב דמצות ק"ש, וע"י קריאת שמע פעם אחת, נפעל הענין דק"ש על כל רגע ורגע "עד סוף האשמורה הראשונה" — לדעת ר"א, ועד"ז לפי שאר הדעות החולקים עליו, כך, שלא נשאר רגע אחד בכל שיעור הזמן שאינו קשור עם מצות ק"ש, ולא רק שיכולים לקיים בו מצות ק"ש אם לא קרא עדיין, אלא שגם לאחרי שקיים מצות ק"ש הרי היא באופן של פעולה נמשכת עד סוף זמן המצוה, כיון שזהו שיעור זמן שצריך להיות ממולא כולו במצות ק"ש.

ושני אופנים אלו במצוה שהזמן גרמא הם בדוגמת שני האופנים הנ"ל במצוה שאין הזמן גרמא — אם היא מצוה שאין לה שייכות עם ענין הזמן, או להיפך, שכל רגע ממולא במצוה זו¹⁸⁷.

לה. ובנוגע לתלמוד תורה:

לכאורה לא שייכת שאלה הנ"ל לתלמוד תורה, שהרי גם כאשר לומד תורה במשך רגע אחד או שעה אחת, אין זה פוטר אותו, אלא חייב ללמוד תורה בכל רגע ורגע.

אבל אעפ"כ, הרי ישנו הסוג שעליו אמרו¹⁸⁸ "אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות לא¹⁸⁹ ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה" (אם הוא עם הארץ, חולה, או טרוד בעסקיו), וא"כ, גם בענין זה אפשר לפרש בשני אופנים הנ"ל:

לאחרי שלמד פרק אחד שחרית, הנה כל שאר היום אינו מחוייב בלימוד התורה, ובמילא, אין זה "יום תורני" ("א תורה טאג");

או שיש להסביר זאת באופן של עריבות ("די געשמאקערע הסברה") — שע"י לימוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית נעשה כל רגע ורגע שבמשך היום רגע של תורה, כמו אצל מי שהוגה בתורה יום ולילה בפועל בכל רגע ורגע.

187) לשלימות הענין — ראה גם שיחת ש"פ וישב, כ"ף כסלו ס"ג (לקמן ע' 369 ואילך). וש"נ.

188) מנחות צט, ב.

189) יהושע א, ח.

186) ראה שיחת י"ט כסלו תשי"ג סי"ד ואילך (תו"מ ח"ז ע' 218 ואילך). שם חכ"ו ע' 114 ואילך. וש"נ. וראה גם שם חל"ו ס"ע 241 ואילך. וש"נ.

ויש בזה נפק"מ בנוגע לפועל — אם נשתנה המצב באמצע היום, שנתרפא או נעשה תלמיד חכם (ללא נפק"מ אם ע"י נס או באופן אחר): אם נאמר שע"י לימוד פרק אחד שחרית נפטר מהחיוב דלימוד התורה במשך כל היום — לא יתחייב עתה בלימוד התורה, שהרי כבר נפטר; אבל אם נאמר שישנו החיוב על כל היום, אלא שהלימוד דפרק אחד שחרית הוא באופן של פעולה נמשכת על כל היום — הרי עתה שיש ביכולתו ללמוד, לא יכול להיפטר מהחיוב דעכשיו ע"ז שלמד פרק אחד בשחרית.

אך באמת אי אפשר לומר כן, כי, גם אם נאמר שע"י הלימוד פרק אחד שחרית נפטר מהחיוב דלימוד התורה כל היום, הרי פטור זה הוא רק ביחס לחיוב שהי' לו עד עתה, בהיותו עם-הארץ, ואילו כשנעשה תלמיד-חכם, חל עליו חיוב חדש, וממנו לא נפטר. אלא שהנפק"מ תהי' בנוגע לברכת התורה¹⁹⁰:

אם נאמר שהלימוד דפרק אחד שחרית פוטר את שאר היום מהחיוב דלימוד התורה, הנה כאשר באמצע היום נתרפא כו' ונעשה מחוייב בלימוד התורה, הרי זה חיוב חדש בלימוד התורה, ולכן אינו יוצא י"ח ע"י ברכת התורה בבוקר, וצריך לחזור ולברך עוה"פ, לפי הדעה¹⁹¹ שכאשר יש הפסק בנוגע לחיוב לימוד התורה באמצע היום צריך לחזור ולברך. אבל אם נאמר שהחיוב דלימוד התורה הוא בכל היום, אלא שהלימוד דפרק אחד שחרית הוא פעולה נמשכת על כל היום, כאילו למד כל היום — הנה כאשר באמצע היום אירעה סיבה מסויימת שבגללה יש ביכולתו ללמוד בפועל כל היום, אין כאן חיוב חדש, שבגללו יצטרך לחזור ולברך ברכת התורה, אלא ברכת התורה בבוקר עולה גם ללימוד דעכשיו.

לו. וענין זה נוגע גם לשנה זו, כמדובר כמ"פ שהיא שנת הקהל: החיוב ד"הקהל" אינו אלא בזמן מסויים (מצוה שהזמן גרמא) — "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבוא כל ישראל ליראות גו"¹⁹², שאז ישנו החיוב ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו'", וקריאת הפרשיות ע"י המלך; אבל בנוגע לפעולה ד"הקהל" — "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו גו' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת"¹⁰⁴ [הנה אף שמהכתוב "למען ישמעו ולמען ילמדו" למדים

190) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשט"ז
 ס"ט ואילך (ת"מ חט"ו ע' 261 ואילך). שם
 ח"ל ס"ע 267.
 191) ראה אנציק' תלמודית (כרך ד) ערך
 ברכת התורה (ע' תרכ ואילך). וש"נ.
 192) וילך לא, יר"ד-יא.

בגמרא¹⁹³ ש"אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע"¹⁹⁴, ומזה מובן, שגם חציו השני של הפסוק ("למען גו") הוא בדוגמת חציו הראשון ("הקהל גו"), היינו, בזמן מסויים, מ"מ, בנוגע להסיוס, "ויראו גו' ושמרו לעשות גו", הרי זה בודאי באופן של פעולה נמשכת, במשך כל הזמן שנדרש "לעשות את כל דברי התורה הזאת".

ולכאורה, הרי זה ענין ששייך לכל משך הזמן עד ל"הקהל" הבא — דכיון ש"ושמרו לעשות גו" תלוי ב"הקהל", והחיוב ד"ושמרו לעשות גו" הוא במשך כל שבעת השנים עד ל"הקהל" הבא לאח"ז, נמצא, שכל עשי' שבמשך שבע השנים הבאות היא "מסובב" מזה ש"מקץ שבע שנים גו' בחג הסוכות" הי' הענין ד"הקהל". ועפ"ז, אין לחלק לכאורה בין שנת הקהל לששת השנים הבאים לאח"ז.

אבל, מדיוק לשון הכתוב "מקץ שבע שנים" (ולא "מקץ שמיטה"), מובן, שזהו ענין ששייך ל"שנים" של השמיטה [שהרי בשמיטה מונין שנים (כמו בשנה, ש"חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים"¹⁹⁵, ועד"ז בחדשים, ימים אתה מחשב ולא שעות), והיינו, שכל "יחידה" היא שנה אחת, לא חודש, ובודאי לא יום ושעה], והיינו, שאע"פ שזוהי פעולה נמשכת ומסובב עד ל"הקהל" הבא לאחרי שבע שנות השמיטה, הנה בזה גופא יש חילוק בין שנה זו, שבחג הסוכות שבה נתקיימה מצות הקהל, לבין ששת השנים שלאח"ז.

וכשם שהענין ד"בבוא כל ישראל ליראות גו" בחג הסוכות שייך רק לשנה זו, ואילו בשנה הבאה יחגגו חג הסוכות בפני עצמו, כך גם בהענין ד"הקהל" — שכמה פרטים שבו למדים ממצות ראי', וכמה פרטים במצות ראי' למדים ממצות הקהל (כדאיתא במסכת חגיגה¹⁹³) — מובדלת שנה זו מששת השנים שלאח"ז.

ובפרט ע"פ המבואר במפרשי התורה¹⁹⁶ (שמבארים גם טעמי המצוות כפשוטם) טעם הציווי ד"הקהל" "מקץ .. שנת השמיטה" — דכיון ששנת השמיטה היתה "שבת לה"¹⁹⁷, שבה היו פנויים מעבודת האדמה, שזו היתה עיקר עבודת בני"ש בשנים כתיקונם שהיו יושבים על אדמתם, והי' להם ריבוי זמן פנוי שהוצרכו להקדיש ללימוד התורה, הנה

196) ראה כלי יקר וילך שם, יב. וראה גם לקו"ש חי"ט ע' 612 ובהערות שם. וש"נ.
197) בהר כה, ביד.

193) חגיגה ג, א. הובא בפרש"י עה"פ.
194) ראה רא"ם ושפ"ח עה"פ.
195) מגילה ה, א. וש"נ. רמב"ם הל' קידוה"ח פ"א ה"ב.

בסיום וחזרתם השנה היו כולם מוכנים למעמד ומצב ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף", באופן שתהי" הפעולה האמיתית ד"ישמעו ולמדו ליראה גו"¹⁹⁸ "ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", בתכלית השלימות.

ולכן, בשנה הבאה לאחרי שנת השמיטה, הנה הפעולה ד"הקהל" — שהיתה בתחילת השנה, בחודש תשרי, בחג הסוכות — נמשכת על כל השנה כולה, ביתר שאת וביתר עוז מאשר בששת השנים שלאח"ז, אע"פ שגם בהם צריך להיות ניכר המסובב והתוצאות של "הקהל" ("ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת") עד ל"הקהל" הבא לאח"ז.

לז. וכאן חוזרים אנו מראש השנה לתורת החסידות ולדרכי החסידות לר"ה כפשוטו שעליו נאמר¹⁹⁹ "בכסה ליום חגיגו", שעניניו נמשכים ומתגלים בחג הסוכות²⁰⁰, שבשנה זו היתה בו המצוה המיוחדת של "הקהל":

יש מצוה וציווי מיוחד בשנה זו להשתדל בהענין ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" ועד "גרך אשר בשעריך"¹⁰⁴, מתוך כוונה "למען ישמעו ולמען ילמדו גו" ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת".

ואע"פ שמצות הקהל כפשוטה קשורה עם זמן מיוחד ומקום מיוחד, ושניהם ביחד — יכול כאו"א לעשות זאת בכל מקום ובכל זמן, ובפרט בשנה זו שהיא שנת הקהל, בהצלחה מרובה ומופלגה, לפעול בסביבתו ובקהילתו, ועאכו"כ במשפחתו, ועאכו"כ ב"עיר קטנה זה הגוף"⁷², בחלקי הגוף שלו, שישמעו וילמדו ויעשו את כל דברי התורה הזאת, מתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

לח. דובר כמ"פ²⁰¹ — ע"פ המבואר בספרי מוסר, ספרי חקירה וספרי קבלה וחסידות, וכן הוא בפשוטם של דברים — שקיום כל מצוה צריך להיות מצד ציווי הקב"ה, כפי שאומרים בברכת המצוות: "אשר קדשנו במצוותיו וצונונו", אבל, ביחד עם זה, יש לכל מצוה סגולה מיוחדת, כפי שנתפרש בכתוב בנוגע לכמה מצוות הענין המיוחד בשכר המצוה: "למען ירבו ימיכם"²⁰², "למען גו" והארכת ימים"²⁰³, וכיו"ב,

ואילך. ובכ"מ.

(198) וילך שם, יג.

(201) ראה גם תו"מ חמ"ו ע' 45. ועוד.

(199) תהלים פא, ד. וראה ר"ה ח, סע"א

(202) עקב יא, כא.

ואילך.

(203) תצא כב, ז.

(200) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, סע"ג

וכמארז"ל בנוגע למצות הצדקה שהיא כללות כל המצוות²⁰⁴: "עשר בשביל שתתעשר"²⁰⁵. וכמו"כ ישנה ההוראה הכללית שמדתו של הקב"ה היא "מדה כנגד מדה"²⁰⁶, אבל אין זה מדוד לפי מדת האדם, אלא ה"מדה כנגד מדה" היא רק בנוגע לאותו ענין, אבל בענין זה גופא — כמה פעמים ככה, וכברכתו של הקב"ה שתוספתו מרובה על העיקר²⁰⁷.

ומזה מובן גם בנוגע למצות הקהל — כפי שלמדים ממצות ראי', שיש לה כמה ענינים משותפים עם מצות הקהל (כנ"ל סל"ו שכמה פרטים למדים זה מזה), וכסגנון הכתוב "בבוא כל ישראל ליראות . . הקהל את העם גו'":

במצות ראי' נתפרש השכר בכתוב — כפי שלמדים מניקוד התיבות — "יראה (כתיב, וקרינן) יראה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות"²⁰⁸, והיינו, שעי"ז שמקיים המצוה ליראות, רואה הוא את פני ה'.

ומזה מובן גם בנוגע לפעולה דמצות הקהל — במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה — שגם הקב"ה יקיים "הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך",

וכיון שמדובר אודות מצות הקהל כפי שמתקיימת ע"י הקב"ה — אין בזה הגבלות,

— ולא כמו בנוגע לבנ"י שאינם בעלי-בתים כו', כפתגם רבינו נשיאנו²⁰⁹: לא מרצוננו גלינו מארץ ישראל, ולא בכחותינו נצא מהגלות כו', כי, "מפני חטאינו גלינו מארצנו"²¹⁰, ולכן, ביטול הגלות נעשה עי"ז שמבטלים את החטאים שהם סיבת הגלות —

כך, שביכלתו לקיים מצות הקהל בכל הפרטים — להקהיל את בנ"י בבית המקדש הבנוי בירושלים הבנוי, ומלך בן דוד על כסאו נשיא להם לעולם, שאז ה"ה קורא פרשיות המלך לפני כל "האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך".

ויתירה מזה — כאמור לעיל שתוספתו של הקב"ה מרובה:

במצות הקהל — אף שהחייב הוא להקהיל "האנשים והנשים

204) ראה תניא פל"ז (מח, ב). תו"א ואילך.

פרשתנו (וישב) כט, ג. לקו"ת ראה כג, ג. 207) ב"ר פס"א, ד.

208) חגיגה ב, א (ובפרש"י). ובכ"מ.

205) שבת קיט, א. וש"נ.

206) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב. 209) סה"ש תרפ"ז ע' 169. וש"נ.

210) נוסח תפלת המוספין דיר"ט.

והטף", הרי ישנם כאלו שפטורים מהקהל, כמו חיגר ברגליו (כדאיתא במסכת חגיגה¹⁹³).

ואילו בנוגע ל"הקהל" שנעשה ע"י הקב"ה — מצינו בהבטחת הגאולה העתידה ש"קהל גדול ישובו הנה"²¹¹, וכיון שהמציאות ד"קהל גדול" נעשית ע"י שהקב"ה מקהיל אותם, הרי הוא מבטל גם את כל ההגבלות שישנם בנוגע למצות הקהל ע"י בני-אדם — "בם עור ופיסח הרה ויולדת יחדיו"²¹¹, היינו, שגם חיגר שפטור ממצות הקהל, הוא בכלל "קהל גדול (ש)ישובו הנה"²¹².

לט. וככל שמוסיפים ומהדרים בקיום הענין דמצות הקהל התלוי בנו עתה, בנוגע לרוחניות המצוה ושרשי המצוה,

— להקהיל אנשים נשים וטף למען ישמעו ילמדו ויראו כו', והיינו, שעושים את ה"כינוס" במקום קדוש, ובאוירה של קדושה, על מנת לעשות את כל דברי התורה הזאת, שע"י מבטיחים שהחלטות יהיו ע"פ התורה והמצוה (ובודאי שלא יחליטו החלטות הפכיות, ולא יתחשבו במה שיאמרו הגויים, או יהודים שמתנהגים כגויים ("אידישע גויים")) — אזי מכינים ומקדימים וממהרים וממשיכים למטה בגלוי את ה"הקהל" שע"י הקב"ה — "בם עור ופסח הרה ויולדת יחדיו קהל גדול ישובו הנה". וכשם שמצות הקהל היתה צריכה להיות דוקא בשמחה, כ"זמן שמחתנו", הנה באופן כזה יהי גם הענין ד"קהל גדול ישובו הנה" — כמ"ש בבבואה²¹³: "ושמחת עולם על ראשם",

בקרוב ממש, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח בן דוד, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

* * *

מ. בנוגע למצות הקהל כפשוטה, הרי מובן, שלא נעשה הדבר בבת אחת, אלא, ככל מעשה בני אדם, באופן שכל אחד התעסק ופעל במקומו כדי להתאסף ולהקהל לירושלים, ובירושלים גופא — למקום שבו קרא המלך את פרשיות התורה. וכן הוא הסדר בפסוק — שלא נזכרו כולם יחד, אלא תחילה נאמר "הקהל את האנשים", ואח"כ "והנשים", ואח"כ "והטף", ואח"כ ענין קשה יותר — "וגרך אשר בשעריך". ומזה מובן גם בנוגע להנדרש עתה — שלא תובעים דבר שאי

בהערה (אג"ק חכ"ד ע' שכב).

211) ירמי' לא, ז.

212) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

213) ראה גם מכתב י"א ניסן שנה זו

אפשר לעשותו, להפוך בבת־אחת את כל הענינים מן הקצה אל הקצה, שהרי "אין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו"²¹⁹, אלא רוצים רק שיתחילו לעסוק בזה בהידור, בהתמדה ושקידה, וכאמור לעיל — מתוך מס"נ, ומן הקל אל הכבד: "הקהל .. האנשים", ואח"כ "והנשים", ואח"כ "והטף", ואח"כ "וגרך אשר בשעריך".

אבל, צריך לידע, שאימתי מתקיימת ונשלמת המצוה — לא כאשר מסתפק באנשים בלבד, אלא צריך להקהיל גם את הנשים, וגם את הטף, וגם "גרך אשר בשעריך", ורק אז עומד המלך וקורא את הפרשיות.

וכמו"כ מובן, שגם כאשר יש לו קשיים להקהיל את האנשים, אינו יכול להסתפק בכך, וכן לאחרי שמקהיל גם את הנשים, אומרים לו שעדיין אין זה מספיק, אלא צריך להקהיל גם את הטף, וכפי שמוסיפים מפרשי התורה²¹⁴, שהכוונה היא לא רק לאלו שהגיעו לחינוך, אלא אם רק נולד בעולם, ויצא מספק נפל (וכיון ש"ספיקא דאורייתא לחומרא"²¹⁵, הרי הוא בן קיימא)²¹⁶, צריכים כבר להקהיל אותו במקום קדוש.

[וזהו גם מה שדובר כמ"פ²¹⁷ בנוגע לחינוך, שחינוך אמיתי, חינוך מצליח, הוא — לא כשמתחיל בגיל בר־מצוה, ואפילו לא כשנעשה בן חמש וכן שש (כשהגיע לחינוך)²¹⁸, אלא משהתינוק "יודע לדבר אביו לומדו תורה"²¹⁹ (כפי שמתחיל רבינו הזקן הלכות תלמוד תורה).

ובשביל זה יש צורך להתחיל עוד מקודם לכן — משעה שנולד, שכבר אז מתחיל ענין החינוך ע"י תליית "שיר המעלות" וכיו"ב, ועד שמבואר בכ"מ²¹⁷ שחינוך אמיתי מתחיל תשעה חדשים קודם לידת הולד (כמה חדשים לפני ירידת הנשמה בגוף, וכמה חדשים לפני שמתחיל אפילו עצם ענין התרקמות הגוף) — ע"י ההנהגה הראוי' של הוריו, אביו ואמו, באופן שיולד בטהרה ובקדושה, שע"י יגדל אח"כ ילד שירווי ממנו נחת, נחת אמיתי, נחת יהודי ונחת חסידי בכל הפרטים, שכן, כדי שכל זה יומשך בפועל ללא קשיים, ובמדה הכי גדולה ככל האפשרי, יש צורך בקידוש אביו ואמו בשעת כו', כמבואר בתניא²²⁰ שע"י נמשך לבוש קדוש לנשמת בנו, ועאכו"כ שצריך להיות תחילה ההכנה שע"י הטהרה וכו' וכו', שבזה מתחיל כבר חינוך הילד שנולד.

(218) ראה אנציק' תלמודית (כרך טז) ערך חנוך ס"ג (ע' קסח). וש"נ.

(219) סוכה מב, א. ספרי עקב יא, יט.

(220) ספ"ב.

(214) רמב"ן ואוה"ח וילך שם, יג. גו"א (לפרש"י עה"ת) שם, יב. ועוד.

(215) ביצה ג, ב. וש"נ.

(216) ראה מנחת חינוך מצוה תריב.

(217) ראה גם תו"מ חל"ט ע' 358. וש"נ.

ומזה מובן גם בנוגע לאמיתית הענין ד"הקהל" בנוגע לטף כפי שהוא ברוחניות — עוד לפני שנולד בעולם כפשוטו, אלא מיד כשמתחילה ההכנה והחינוך לזה, ע"י ההנהגה המתאימה של האב והאם המולידים את הבן והבת].

וכן הוא גם בנוגע ל"הקהל" של הקב"ה — שהגאולה היא באופן של קיבוץ גלויות, והרי עצם השם "קיבוץ גלויות" מורה על ליקוט וקיבוץ "אחד אחד"²²¹, "אחד מעיר ושנים ממשפחה"²²² (אע"פ שלאח"ז תהי' הגאולה האמיתית והשלימה ברגע אחד).

ובאופן כזה צריכה להיות גם גאולת כל אחד ואחד — כמבואר באגה"ק²²³ שהגאולה הפרטית שכל אחד פודה את נפשו, "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי"²²⁴, שהו"ע פדיית נפש האלקית ממאסר הגוף ונפש הבהמית, היא ההכנה לגאולה הכללית של כל הנשמות שבגופים, ועד לגאולת השכינה שנמצאת "בגלותא"²²⁵ — ע"י עבודתו בכל יום בהענין ד"קרוב אליך הדבר מאוד בפיוך ובלבבך לעשותו", ללקט ולקבץ את המחשבות והדיבורים והמעשים שלו, שיהיו במקום קדוש, על מנת לעשות את כל דברי התורה הזאת.

ויה"ר שיהי' זה בקרוב ממש — החל מאחינו הנתונים במצור ובשב"י כפשוטו, שתהי' פריצת כל הגדרים, ופתיחת כל השערים והדלתות לרווחה, בחסד וברחמים, ובאופן טוב, וטוב הנראה והנגלה, ו"קהל גדול" יצאו משם, שלמים בגופם ובנשמתם, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"²²⁶, ועד ש"לא תשאר פרסה"²²⁷, ו"שמחת עולם על ראשם", בתוככי ה"קהל גדול" דכלל ישראל, ע"י קיבוץ כל הגלויות, בגאולה האמיתית והשלימה, וכאמור, בטוב הנראה והנגלה, מתוך הרחבה, ובשמחה ובטוב לבב.

* * *

מא. בין הענינים הקשורים עם שמיטה, "במועד שנת השמיטה", ישנו גם ענין הפרוזבול, ומעניני הפרוזבול — שצריך שתהי' לו קרקע²²⁸.

(221) ישע"י כז, יב. הובא בפרש"י נצבים ל, ג.
 (222) ירמ"ג, ג, יד.
 (223) ס"ד.
 (224) תהלים נה, יט.
 (225) זח"ג טו, סע"א. עה, סע"א. ועוד. וראה מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי.
 (226) בא יו"ד, ט.
 (227) שם, כו.
 (228) שביעית פ"י מ"ו. גיטין לו, א. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט הי"ט.

ולכאורה: כיון שלא לכל אחד יש קרקע, א"כ, כיצד יכול כל אחד לעשות פרוזבול?

וא' ההסברות בזה²²⁹ — כמובא מדברי הגאונים²³⁰, שכל אחד מישראל יש לו קרקע בארץ ישראל, אמה על אמה, כי, אברהם שילם "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר"²³¹, וע"פ החשבון של שדה אחוזה, "זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף"²³², נמצא, שקנה שש מאות אלף אמה בארץ ישראל, והנחיל זאת לבניו אחריו, כך, שלכל אחד מששים ריבוא בניי יש לכל-הפחות אמה על אמה.

ועאכו"כ — אלו שיש להם בארץ ישראל נחלה כפשוטה.

מב. ובנוגע לעניננו — בשייכות לשמחת הגאולה של רבינו הזקן, מייסד ומפיץ תורת חסידות חב"ד:

אלו שמסרו נפשם בפועל על לימוד תורתו וקיום מצוותיו והוראותיו, וממשיכים לעשות זאת מתוך מס"נ בחיי יום יום, בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים — הרי הם אלו שנמצאים עדיין שם.

יש מהם אלו שכבר זכו לפתוח את הדלת והדרך ונמצאים עתה בכפר חב"ד²³³, ומסיימים שם את ההתוועדות של שמחת הגאולה של רבינו הזקן, בעל השמחה והגאולה.

ויה"ר שיקויים אצלם "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"²³⁴, "נחלה בלי מצרים"²³⁵, בכל עניני כפר חב"ד, הגשמיים והרוחניים גם יחד,

ו"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"¹⁸³ — התפשטות כפשוטה, באופן שיוכלו לקבל ולקלוט את אחיהם ואחיותיהם וכל קרוביהם העולים משם, בעגלא דידן, בידיים פתוחות ובלב רחב וביד נדיבה, למטה מעשרה טפחים, בהרחבה למעלה ולמטה ולד' רוחות, ומתוך שמחה וטוב לבב. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה לניגון אדמו"ר הזקן].

* * *

(231) חיי שרה כג, טז.	(229) ראה גם תו"מ חט"ז ס"ע 353
(232) בחוקתי כז, טז.	ואילך. וש"נ.
(233) ראה גם לעיל ס"ע 220. וש"נ.	(230) שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סתק"ל. ס'
(234) יוצא כח, יד.	השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אוצר הגאונים
(235) שבת קיח, סע"א.	כידושין סקמ"ר-קנא.

מג. ביציאת מצרים — שעז"נ²³⁶ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שכך יהי' גם בגאולה העתידה לבוא כאשר קא אתי מר דא מלכא משיחא — הי' הסדר שמשה אמר שירה עם האנשים, ומרים אמרה שירה עם הנשים²³⁷.

ועפ"ז — וגם מצד הענין ד"כל כבודה בת מלך פנימה"²³⁸ — מובן גם בנוגע לפעולה על הנשים בענין ד"הקהל", שענין זה יכול להיות נפעל ביתר שאת וביתר עוז כשיהי' בדוגמת יצי"מ — ע"י מרים בין הנשים (ומשה בין האנשים).

וענין זה תלוי גם בשתי הסברות בנוגע למצות הקהל כפשוטה — אם זוהי מצוה שמוטלת על בית-דין, שב"ד צריך להקהיל את בני, או שזוהי מצוה שכאו"א מחוייב בה, האנשים והנשים והטף²³⁹. והדעה המכרעת — שאין זו מצוה המסורה לב"ד, אלא כאו"א מחוייב בה, גם הנשים.

ועאכו"כ כשמדובר אודות הטף — הרי איתא בגמרא¹⁹³ (והובא בפירוש רש"י על החומש¹⁰⁴, שמזה מובן שזהו פשוטו של מקרא, דרכו של רש"י) "טף למה באין, ליתן שכר למביאייהו", והרי רואים בפועל, שכדי שהבאת הטף תהי' באופן טוב ונקל יותר, הרי זה צריך להיעשות ע"י הנשים, ובמיוחד כשמדובר אודות תינוק הצריך לאמו.

ובפרט ע"פ האמור לעיל (ס"מ) שענין החינוך מתחיל כבר תשעה חדשים קודם לידת הולד, ועוד לפני"ז, בהכנה ע"י מגין הימים כו' (ככל פרטי הענינים שאודותם מדובר במסכתא שבסוף הש"ס) — ענינים שמסורים ונתונים ליד האשה, שהיא עקרת הבית של בית פרטי, בגלל היותה עקרת הבית של כללות בית ישראל שנשען עליהם, כמארז"ל²⁴⁰ "בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים", וע"פ המבואר בספרי קבלה²⁴¹, מובן שכך יהי' גם בדור שיכנס לארץ ע"י משיח צדקנו.

ולכן ישנו תפקיד מיוחד המוטל על נשי ובנות ישראל בכל השנים, ועאכו"כ בשנת הקהל, שהמצוה שבה צ"ל "זהיר טפיי"²⁴² היא: לאסוף

(240) סוטה יא, ריש ע"ב. במדב"ר פ"ג, ו.

יל"ש שה"ש רמז תתקצג.

(241) ראה שער הגלגולים הקדמה כ. ל"ת

וסה"ל להאריז"ל שמות ג, ד.

(242) שבת קיח, ב.

(236) מיכה ז, טו.

(237) מכילתא ופרש"י בשלח טו, כא.

(238) תהלים מה, יד.

(239) ראה בהנסמן בלקו"ש ח"ט ע' 367

הערה 41. וראה גם תו"מ ח"ז ע' 64. חכ"ז

ע' 67.

יהודים, קטנים וגדולים, צעירים וזקנים, אנשים ונשים ועד "גרך אשר בשעריך", ולפעול על כאו"א מהם "לעשות את כל דברי התורה הזאת" — בודאי יש מקום חשוב, עיקרי ואחראי לפעולתן של הנשים, הן בנוגע לנשים והן בנוגע לטף, וגם בנוגע להשפעתן על האנשים ועל הגר אשר בשעריך, שגם הם יעסקו בזה.

וזהו הטעם שבמצות הקהל ישנו ענין היוצא מן הכלל — שעם היותה מצוה שהזמן גרמא, מ"מ, גם הנשים חייבות בה²⁴³.

מד. וכמו"כ ישנו חידוש במצות הקהל בנוגע לטף²⁴⁴:

כלל גדול בתורה — שקטן פטור מכל המצוות. ואעפ"כ, ישנו חידוש גדול ונפלא במצות הקהל שלא מצינו דוגמתו בכל שאר מצוות התורה — שגם הטף חייבים לבוא, וכמשמעות פשוטת לשון הגמרא¹⁹³ (אף שבספרי המפרשים לא מתעכבים על זה): "אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין כו'" — שכשם שאנשים צריכים לבוא ללמוד, והנשים צריכות לבוא לשמוע, כמו"כ מוטל חיוב כזה גם על הטף (ולא מצינו מ"ד שביאת הטף יש לה גדר אחר), אלא שהפעולה בזה היא בנוגע ל"מביאייהן", אבל הטף הם אלו שפועלים זאת.

ולהעיר, שגם מצות חינוך קשורה עם טף, אבל, אין זו מצוה שמוטלת על הטף, שהרי קטן אינו מחוייב במצוות; מצות חינוך מוטלת על האב, אלא שפעולת האב בקיום מצות חינוך נעשית עי"ז שמחנך את הבן²⁴⁵. ורק מצות הקהל יוצאת מן הכלל, כנ"ל.

והחידוש שבמצות הקהל בנוגע לטף הוא גדול יותר מאשר החידוש בנוגע לנשים — כי בנוגע לנשים יש עוד מצוות שהזמן גרמא שהנשים חייבות בהן, כפי שלמדים בנוגע לכל אחת ממצוות אלו²⁴⁶; ואילו בנוגע לטף — החיוב דהקהל הוא יוצא מן הכלל שלא מצינו דוגמתו בכל התורה כולה.

ולהעיר, שבדוגמת זה מצינו גם בנוגע לתלמוד תורה, כפי שמבאר הצ"צ בפסקי דינים²⁴⁷ בדברי הרמב"ם²⁴⁸ "מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר" (לא רק "כשיגדיל", אלא עוד משך זמן לפני"ז:

חנוך ס"א (ס"ע קסב). וש"נ.

(246) ראה קידושין לד, א ובפרש"י.

(247) חידושים על הרמב"ם בתחלתו (שלט, א).

(248) הלי' ת"ת פ"א ה"ג.

(243) ראה אנציק' תלמודית (כרך י) ערך

הקהל ס"ב (ריש ע' תמה). וש"נ.

(244) בהבא לקמן — ראה גם לקו"ש שם

ע' 363 ואילך.

(245) ראה אנציק' תלמודית (כרך טז) ערך

"כשיכיר", "שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא" (אף שנשים פטורות מת"ת); אבל בנדו"ד מצינו חידוש גדול יותר — שאפילו קודם שיכיר, אם רק יכול להיות ה"שכר למביאיהן", שבשביל זה מספיק שנולד בעולם, ישנו כבר החיוב על הטף להשתתף במצות הקהל.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לטף בשנים — כן הוא גם בנוגע לטף בדיעות:

ישנם כאלו שאף שהם מבוגרים בשנים, ועד שיש לו כבר זקן לבן (או שאילו הי' לו זקן, אזי הי' לבן...), אבל בדיעות²⁴⁹ — הוא עדיין בבחי' טף שאפילו לא הגיע לחינוך עדיין, ואין לו שייכות עדיין לצורת אל"ף, ואפילו לא יודע שחסר לו משהו!

וזהו החידוש — שכאשר ישנה ההתעוררות ד"בבוא כל ישראל ליראות גו", אזי גם הוא מתעורר, ויודע שצריך להשתתף ב"הקהל", אע"פ שלכאורה לא תהי' לו מזה שום תועלת, שהרי אינו מבין אפילו צורת אל"ף, כי אם "ליתן שכר למביאיהן", היינו, שרוצה לעשות נחת רוח ליהודי נוסף, ובגלל זה מניח תפילין, אף שאין לו מזה תענוג ("געשמאק"), ואינו מבין בזה מאומה ("ער ווייסט ניט ווי אזוי, וואָס און ווען"), אבל בינתיים הוא מניח תפילין!

מה. וזהו החידוש שבמצות הקהל על כל המצוות שבתורה, וכלשון החינוך²⁵⁰ (שהובא בכמה מפרשים) ש"זאת המצוה עמוד חזק וכבוד גדול בדת" (וכפי שמקדים לפני"ז בנוגע למי שמחסר ומבטל מצוה זו).

וכאמור לעיל, שבנוגע לרוחניות הענינים, ביד כאו"א לקיים זאת עתה, ובפרט בשנה זו,

וכמו"כ אפילו במקום זה, ואדרבה, דוקא במקום זה ישנה היכולת המלאה ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך הרחבה, ומתוך שמחה וטוב לבב, באין כל מפריע,

ולעשות זאת באופן דמוסיף והולך ואור — כמצות ימי חנוכה הבאים לקראתנו לשלום: להוסיף ב"נר מצוה ותורה אור"²⁵¹, ולהאיר "על פתח ביתו מבחוץ"²⁵², והיינו, שהמעיינות יהיו לא רק בפנים, אלא יוכלו

249) ראה תו"מ חל"ג ריש ע' 198. וש"נ.
250) מצוה תריב (בסופה).
251) משלי ו, כג.
252) שבת כא, ב.

להגיע גם ל"חוצה", וכאמור, באופן דמוסיף ו"הולך ואור עד נכון היום" ²⁵³ — יום הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון רבינו הזקן בן ד' הבכות (בבא הד' — ג"פ), "ניע זשוריצי כלאָפּצי", "ופרצת", "אבינו מלכנו"].

* * *

מו. קבלתי מכתב מיהודי שכותב, שזוכר, שלפני יותר מחמישים שנה היתה הקביעות ד"ט כסלו כמו בשנה זו, וחגגו בליובאוויטש את י"ט כסלו מיום חמישי בלילה עד מוצאי שבת, והי' נקרא "י"ט כסלו הארוך" ²⁵⁴.

מסתמא יעשו כן גם כאן, במקומות מסויימים ובמקומות מיוחדים, וכל המרבה הרי זה משובח, אבל, באופן מסודר.

ולהמשיך מר"ה לתורת החסידות ולדרכי החסידות על כל השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה — תוספת התמדה ושקידה בלימוד התורה הנגלה והחסידות, ובקיום המצוות בהידור, ובעבודת התפלה,

ובהתאם למאמר רז"ל ¹⁷⁴ — שיהי' אצל כל אחד הענין ד"העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור",

ועי"ז יומשך בפועל ממש (ללא כ"ף הדמיון), למטה מעשרה טפחים, הענין ד"פדאני לי ולבני מבין אומות העולם" ¹⁷⁴, בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את המזונות וכו' עבור ההתוועדות דיום הש"ק, אח"כ ברך ברכה אחרונה, וטרם צאתו התחיל לנגן הניגון "הושיעה את עמך"].

ש"פ וישב, כ"ף כסלו בתחלתה (לקמן ע' 367).

(253) שם ד, יח.

(254) לשלימות הענין — ראה גם שיחת